

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE
ZNANOSTI

Ak. godina 2015./2016.

Adriana Ive

DIGITALIZACIJA PERIODIČKIH PUBLIKACIJA
U CILJU OČUVANJA KULTURNOG BLAGA: „ISTARSKE
***NOVINE ONLINE / ISTRIAN NEWSPAPERS ONLINE*“**

Diplomski rad

Mentorica: dr.sc. Ivana Hebrang Grgić

Zagreb, prosinac 2015.

Sadržaj

Uvod	1
1. Uloga knjižnica u očuvanju kulturne baštine	2
1.1. Propisi o kulturnoj baštini u knjižnicama	2
1.2. Zavičajne zbirke u knjižnicama	3
1.2.1. Građa zavičajne zbirke.....	7
1.2.2. Zaštita zavičajne zbirke.....	12
1.2.3. Digitalizacija zavičajne zbirke u cilju očuvanja i promocije	16
2. Digitalizacija i autorsko pravo	18
2.1. Pregled i korištenje digitalne građe	20
2.2. Održavanje, migracija zapisa i emulacija aplikacijske okoline	20
3. Primjeri dobre prakse iz Hrvatske i svijeta	22
3.1. Portal <i>Stare hrvatske novine</i> Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu	22
3.2. Projekt digitalizacije starih austrijskih novina Austrijske nacionalne knjižnice (ANNO projekt).....	23
3.3. Projekt digitalizacije Britanske knjižnice: <i>British Newspapers 1800.-1900.</i>	24
4. Društveno – povijesne i kulturne prilike u Istri od druge polovice 19. do prve polovice 20. stoljeća	26
4.1. Tiskarstvo u Istri od druge polovice 19. do prve polovice 20. stoljeća.....	30
4.2. <i>Naša sloga</i>	33
4.3. <i>Corriere istriano</i>	33
4.4. <i>Polaer Tagblatt</i>	34
5. Projekt digitalizacije Istarskih novina online: INO projekt	35
5.1. Zavičajna zbirka <i>Histrica</i> Sveučilišne knjižnice u Puli	36
5.2. Kontekst i pozadina projekta	38
5.3. Planiranje projekta	39
5.4. Metodologija izrade projekta i digitalizacije	41
5.5. Rješavanje autorskopavnog pitanja	47
6. Zaključak	49
7. Literatura	50
8. Prilozi	54
Sažetak	60

Uvod

Knjižnice kao kulturne, informacijske i obrazovne ustanove, pohranjuju veliki dio kulturne baštine u vlastitim zavičajnim zbirkama.

Zavičajne zbirke predstavljaju ogledalo povijesno-kulturne zajednice u određenom razdoblju u obliku novina, časopisa, godišnjaka, knjiga ili dr., samim time građa zavičajne zbirke opsežna je i dragocjena.

Nedvojbeno je da je kulturna baština nositelj identiteta, povijesti, kulture i tradicije nekog naroda, a njena je zaštita preduvjet za društveni i kulturni razvoj. Pored međunarodnih sadržaja, stare novine pružaju najbolji uvid u regionalnu i lokalnu povijesno-političku, kulturnu, i socijalnu sliku određenog razdoblja.

Razvojem tehnologije i metodâ očuvanja stare građe, knjižnice su prepoznale efikasnost i dobrobit digitalizacije, metode očuvanja i novog raspačavanja kao inovativnu metodu popularizacije zavičajnih zbirki na mreži.

Ovaj rad prikazat će ulogu knjižnica u prikupljanju, očuvanju i ustroju zavičajne zbirke na primjeru zbirke *Histrica* Sveučilišne knjižnice u Puli, koja je pilot projektom 2007. godine krenula s digitalizacijom periodičkih publikacija, i objavljivanjem vrijedne građe na internetu, stvarajući tako digitalnu zavičajnu knjižnicu i čitaonicu online.

Cilj je istraživačkog rada istaknuti ulogu knjižnica u očuvanju zavičajnih zbirki, naglasiti važnost periodičkih publikacija prije nastanka informacijske ere, objasniti važnost digitalizacije rijetke i iznimno važne knjižnične građe, na projektu *Istarske novine online / Istrian Newspapers Online* (INO), Sveučilišne knjižnice u Puli.

Sveučilišna knjižnica pokrenula je projekt (INO), virtualnu čitaonicu starih novina koje su izlazile u Istri u drugoj polovici 19. stoljeća do prve. polovice 20. stoljeća. Putem mrežnih stranica svim zainteresiranima je omogućeno da putem interneta listaju i čitaju stare novine. Mnoge knjižnice u svijetu pokrenule su slične projekte, prepoznavši ulogu digitalnih medija u današnjem okruženju.

1. Uloga knjižnica u očuvanju kulturne baštine

Knjižnice su nastale iz društvene potrebe da se pohrane i sačuvaju spisi, na glinenim pločicama, na pergameni ili na drugim materijalima, koji su regulirali poredak u društvu (zapisnici, pisma, pritužbe). Tijekom stoljeća mijenja se i proširuje pojam čuvara državnopravnih zapisa te se počinju koristiti termini *knjižnica* i *arhiv*. Knjižnice i arhivi su dugo vremena bile poistovjećivane kao mjesta za pohranu i čuvanje pisanih blaga, iako se njihove funkcije nedaleko razlikuju. Arhivi prikupljaju, čuvaju gradivo nastalo radom tijela javne vlasti dok knjižnice, prikupljaju, obrađuju i daju na korištenje građu pretežno znanstvenog, umjetničkog i informacijskog sadržaja. Obje ustanove imaju vlastite odredbe o načinu pohrane, sređivanju i obradbi svojih fondova te o njihovom korištenju.

1.1 Propisi o kulturnoj baštini u knjižnicama

Nerijetko, prilikom prikupljanja građe, u knjižnicama pristižu rijetki i unikatni primjerci serijskih publikacija, monografija, knjiga, te ostalih omeđenih i neomeđenih sadržaja. Tada se, prema Zakonu o knjižnicama¹, ustanove brinu da u svom fondu ostvare mjesta za nastanak specifične zbirke, kao npr. zavičajne zbirke.

Prema UNESCO-ovoj podjeli² i prema Hrvatskom Zakonu o knjižnicama³, knjižnice se dijele na nacionalne, narodne, sveučilišne, visokoškolske, općeznanstvene, školske i specijalne.

U Zakonu o knjižnicama propisano je dostavljanje obveznog primjerka radi stvaranja zavičajne zbirke u matičnim županijskim knjižnicama. To podrazumijeva da svaka pravna ili fizička osoba koja izdaje ili proizvodi bilo koju vrstu građe mora u svom trošku, najkasnije trideset dana od završetka tiskanja, dostaviti osam obveznih primjeraka Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i jedan primjerak matičnoj knjižnici na području županije na kojoj je njegovo sjedište radi stvaranja zavičajne zbirke.⁴ Smatraju se obveznim primjerkom za zavičajnu zbirku: knjige, brošure, skripta, posebni otisci, časopisi, novine, magazini, bilteni, zemljopisne i druge karte, reprodukcije slikovnih umjetničkih djela, muzikalije,

¹ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEnicama> (30.11.2015.)

² Recommendation concerning the International Standardization of Library Statistics. 1970. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13086&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (31.10.2015.)

³ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/267274.html> (31.10.2015.)

⁴ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEnicama> (30.11.2015.)

katalozi, kalendari, kazališni i drugi programi, te njihovi dodaci u tiskanom, audiovizualnom i elektroničkom obliku, plakati, letci, kratki oglasi i priopćenja, razglednice, službene i trgovačke tiskalice. Od audiovizualne građe ubrajaju se: gramofonske ploče, audio i videokasete, magnetofonske vrpce, snimljeni mikrofilmovi i kompakt diskovi te elektroničke publikacije i diskete, baze podataka i on-line publikacije⁵.

„Na jedinstvene i rijetke primjerke knjiga, zbirke knjiga, rukopise i drugu knjižničnu građu koja imaju obilježje kulturnog dobra, odnosno koja je od posebnog značenja ili vrijednosti, primjenjuju se i propisi o zaštiti kulturnih dobara te se ta građa može koristiti samo pod posebnim uvjetima.“⁶

Osim same zakonske regulative Republike Hrvatske gdje valja spomenuti i *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*⁷ koji uređuje uvjete čuvanja, načine pohrane, oblike korištenja zaštićene građe i propisuje sve mjere zaštite od elementarnih nepogoda, Vijeće Europe (European Council) i EBLIDA (Europski ured za knjižnične, informacijske i dokumentacijske usluge) u *Smjernicama za knjižnično zakonodavstvo i politiku u Europi*, navode značajan doprinos stvaranja zavičajnih zbirki u knjižnicama. Čak IFLA (Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova) i UNESCO (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu) u *Smjernicama za razvoj službi i usluga* (2003.) dotiču važnost doprinosa zavičajnih zbirki i objavljivanja nacionalne bibliografije.

1.2. Zavičajne zbirke u knjižnicama

Širom svijeta zavičajne zbirke nastaju u narodnim knjižnicama, no manje knjižnice kao što su na primjer školske, područne knjižnice i muzeji, mogu također prikupljati i izdvojiti iz općeg fonda manju skupinu zavičajne zbirke. U Newcastle-u u Engleskoj 1884. utemeljena je prva zavičajna zbirka a od 1897., nekoliko knjižnica u Engleskoj izdvajale su iz svog fonda građu za zavičajne zbirke. U Hrvatskoj, 1954. godine, utemeljena je zavičajna zbirka *Zagrabiensia* te se do 1976. utemeljilo još 13 zavičajnih zbirki u narodnim knjižnicama širom države a do kraja 2008. utemeljilo se 147 zavičajnih zbirki.⁸

⁵ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEicama> (30.11.2015.)

⁶ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105 (1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEicama> (30.11.2015.)

⁷ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). Dostupno i na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (30.10.2015.)

⁸ Tošić-Grlač, S., Hebrang Grgić, I. Zavičajne zbirke u hrvatskim narodnim knjižnicama. // Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama : zbornik radova / 7. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. / uredila Jelica Lešćić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011. Str. 51-64.

Neupitna je uloga knjižnica u prikupljanju, obradi, očuvanju i zaštiti zavičajne zbirke, no prije, treba jasno definirati pojam zavičajne zbirke, građu i metode zaštite i očuvanja te omogućavanje pristupa svim korisnicima.

Zavičajna zbirka (engl. *local collection, local studies, local history collection*) označava zbirku odabrane, prikupljene, sređene i obrađene građe bilo koje vrste i oblika koja se svojim sadržajem odnosi na zavičaj i određeno zemljopisno područje.⁹ Zavičajna zbirka pohranjuje svu izvornu građu o određenom području te omogućava budućim generacijama spoznaju o vlastitom prošlošću, i nadaleko je dragocjen izvor svim istraživačima i znanstvenicima. U zavičajnim se zbirkama prikupljaju i obrađuju publikacije autora iz zavičaja objavljenije u zavičaju ili bilo gdje u svijetu, sve što se objavljivalo o zavičaju ili o njegovim stanovnicima u svijetu bez obzira na mjesto objavljivanja.¹⁰

Vijeće Europe (European Council) i EBLIDA (Europski ured za knjižnične, informacijske i dokumentacijske usluge) u *Smjernicama za knjižnično zakonodavstvo i politiku u Europi*¹¹ donešene u Strasburgu 2000. godine, navode na samom početku važnost očuvanja pisane baštine i zavičajne zbirke (The protection of library heritage, IV. točka), stvaranje zbirke koja će sačuvati, razvijati, prenijeti povijest budućim generacijama, sastavljanje i objavljivanje nacionalne bibliografije te pristup pohranjenim publikacijama.

IFLA-ine (Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova) i UNESCO-ove (Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu) *Smjernice za razvoj službi i usluga* (2003.)¹², koje zamjenjuju *Smjernice za narodne knjižnice* objavljenije 1986. godine, naglašavaju u četvrtom poglavlju važnost izgradnje zbirke.

U dokumentu naglašava se da svaki sustav narodnih knjižnica mora imati smjernice za izgradnju zbirke usvojene od upravljačkog tijela knjižnice, te da je svrha istih osiguravanje dosljednog pristupa održavanju i razvijanju knjižničnih zbirki i njezinom pristupu. Donošene smjernice trebale bi definirati svrhu, opseg i sadržaj zbirke kao i mogući pristup vanjskim izvorima; posebno se ističe da narodna knjižnica treba osigurati široki raspon građe u više

⁹ Tošić-Grlač, S. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. // Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu : zbornik radova / uredila Nevenka Breslauer. Čakovec : Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2010. Dostupno na:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=83704 (21.10.2015)

¹⁰ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Opatija : Naklada Benja, 1994. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm> (21.10.2015.)

¹¹ Council of Europe / EBLIDA Guidelines for library legislation in Europe (2000.). Dostupno na: [https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book\(2000\)1_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book(2000)1_EN.pdf) (21.10.2015.)

¹² IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin; [s engleskog prevela Irena Kranjec ; stručna redakcija prijevoda Aleksandra Horvat] 2. hrvatsko izd. (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/106> (1.12.2015.)

oblika u dostatnom broju. Definirane su i osnovne karakteristike zbirke, koja vrsta građe čini zbirku, a pridodano je novo potpoglavlje koje definira pomagala za odabir građe (bibliografije, popisi dobitnika nagrada, popisi periodičkih publikacija po predmetnim područjima, recenzije, katalozi, reklame, najave i sajmovi knjiga). Sama izgradnja zbirke ne bi smjela biti cilj sama po sebi, osim kad je njezina uloga čuvanje i zaštita te se održavanje odnosi na svu građu bez obzira u kojem obliku. Posebno se ističe građa u elektroničkom obliku koja nadopunjuje knjižnične zbirke te ih može ponekad i zamijeniti. Važno je istaknuti da se po prvi puta spominju mjerila za otpis, a to su: građa koja se malo ili uopće ne koristi, građa koja već postoji u zbirci, oštećena građa, zastarjela i nevažna. Neupitan je argument dokumenta održavanje građe u ventiliranim i suhim spremištima radi sprečavanja mogućih oštećenja, te poduzimanje mjera od mogućih poplava ili drugih elementarnih nepogoda.¹³

Komisija za zavičajne zbirke koja djeluje pri HKD-u (Hrvatsko knjižničarsko društvo) na temelju zakonskih regulativa koje štite izgradnju zavičajnih zbirki i obvezuje njegovanje istih (Zakon o knjižnicama (Narodne novine, br. 105/97, čl. 37), Standardi za Narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, br. 58/99, čl. 6. i čl. 10), Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj, Opće odredbe (Narodne novine, br. 43/2001, čl. 9), IFLA-ine i UNESCO-ove Smjernice za razvoj službi i usluga, 2003.¹⁴) donijela je Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu.¹⁵

U *Preporukama* ističe se da nabava zavičajne zbirke može biti: dar osobe ili udruge, kupnja knjižnice ili zamjena s drugom ustanovom. Obrada knjižnične građe vrši se vrlo temeljito te slijedi osnovne smjernice obrade:¹⁶

1. Inventarizaciju (vođenje zasebnih knjiga za određenu vrstu građe)
2. Klasifikaciju (primjena sustava Univerzalnog decimalnog klasifikacijskog sustava)
3. Predmetnu obradu

¹³ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin; [s engleskog prevela Irena Kranjec; stručna redakcija prijevoda Aleksandra Horvat] 2. hrvatsko izd. (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/106> (1.12.2015.)

¹⁴ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

¹⁵ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

¹⁶ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

4. Katalogizaciju (prema Pravilniku i priručniku za izradbu abecednog kataloga Eve Verone 1. i 2. dio).

5. Signiranje

Valja istaknuti korištenje posebne knjige inventara i to za svaku pojedinu vrstu građe i da će se klasifikacija dublje razrađivati od iste jedinice u općem knjižničnom fondu. Predmetna obrada zavičajne zbirke slijedi dva načela:

- 1) Da predmetna odrednica mora biti adekvatna predmetu djela, ni šira ni uža a isti predmet mora biti iskazan istom odrednicom
- 2) Uvjeti koji omogućavaju da računalo može pretražiti građu po predmetnim odrednicama bez obzira na njihov redoslijed unutar složene predmetne odrednice i to na lak i jednostavan način sastoje se od adekvatne programske podrške, stoga vrlo je bitna kontrola termina i jednoznačna uporaba interpunkcijskih znakova.¹⁷

Katalogizacija građe zavičajne zbirke podrazumijeva formiranje odrednica i redalica prema *Pravilniku za izradbu abecednih kataloga* (Eva Verona, sv. 1), dok se kataložni opis monografske publikacije vrši *Pravilnikom za izradbu abecednih kataloga* (Eva Verona, sv. 2). Za ostale vrste građe primjenjuju se specijalizirani međunarodni standardi za bibliografski opis (ISBD-i).¹⁸

U drugom dopunjenom izdanju IFLA-inim *Smjernicama za narodne knjižnice*¹⁹(2011.) ističe se da narodne knjižnice trebaju osigurati širok raspon građe u različitim oblicima kako bi zadovoljile potrebe i interese zajednice. Zbirke moraju odražavati kulturu lokalne zajednice i društva, a to vrijedi i za zavičajne zbirke. Navodi se da općenite stope nabave i otpisa ne mogu se primjenjivati na neke dijelove zbirke kao i na specijalnim zbirkama. Zavičajna zbirka prikuplja građu koja se odnosi na povijest mjesta, a nju treba aktivno prikupljati, čuvati i osigurati njenu dostupnost korisnicima.²⁰

¹⁷ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

¹⁸ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

¹⁹ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin; [s engleskog prevela Irena Kranjec]. 2. hrvatsko izd. [prema 2. izmijenjenom izd. izvornika]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 68-69.

²⁰ IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin; [s engleskog prevela Irena Kranjec]. 2. hrvatsko izd. [prema 2. izmijenjenom izd. izvornika]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Str. 75.

1.2.1. Građa zavičajne zbirke

Građa zavičajne zbirke može se podijeliti u dvije osnovne grupe: publikacije koje se svojim sadržajem odnose na zavičaj i publikacije koje su izdane, nastale i tiskane u zavičaju.

Prva grupa odnosi se na publikacije vezane isključivo uz zavičaj koje su najčešće stručnog, znanstvenog, literarnog i umjetničkog karaktera. Druga grupa odnosi se na sve materijale o zavičaju, odnosno o publikacijama društveno političkih organizacija, radnih organizacija, publikacija lokalnih vlasti i dr. Neizbježne su i publikacije znanstvenika, umjetnika, pjesnika, kulturnih i javnih djelatnika rođenih u tom zavičaju, koji su na kratko boravili u zavičaju ili koji su, iako drugog podrijetla, doprinijeli zavičaju vlastitim stvaralaštvom.²¹

Prilikom određivanja opsega zavičajne zbirke valja odrediti teritorijalni faktor: zbirka može biti lokalna ili mjesna (pokriva određeni grad, naselje ili selo), subregionalna (pokriva određeno mjesto ili njegovu okolinu npr. općinu s naseljima), i regionalna (pokriva područje županije ili regije).²²

Vrsta građe koja se prikuplja u zavičajnim zbirkama raznolika je a najčešće najviše mjesta zauzimaju monografije o pojedinim mjestima ili ljudima, potom prilozi objavljeni kao sastavnice te knjige koje donose važne podatke o zavičaju. Čuvaju se lokalni časopisi i novine te školski listovi, kao i pojedinačni prilozi u ostalim časopisima. Zbirku posebno obogaćuju bibliografije, zbornici, godišnjaci i kalendari, turistički vodiči, planovi naselja i gradova, zemljopisne karte, stare fotografije, katalozi proizvoda, zbirka plakata, posjetnice, rukopisna građa, note, audiovizualna građa i elektronička građa.²³

Važno je istaknuti da se prikuplja većinom građa tiskana do 1945. godine jer nakon te godine, došlo je do velike komercijalizacije tiskarstva pa određene publikacije ne oslikavaju realno društvenu sliku zavičaja. Osim nabave valja istaknuti da zavičajna zbirka ne smije imati za cilj samo prikupljanje i obradu građe.

Cilj zavičajne zbirke mora biti informiranje, bilježenje i promocija povijesti tog zavičaja te popularizacija te iste pomoću novih tehnologija

²¹ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

²² Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

²³ Tošić-Grlač, S. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. // Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu : zbornik radova / uredila Nevenka Breslauer. Čakovec : Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2010. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=83704 (21.10.2015)

Ustanova koja planira stalno obogaćivati fond zavičajne zbirke mora voditi računa o kontinuiranom istraživanju, o stalnom kontaktu s antikvarijatima i privatnim osobama te sa suradnjom s drugim knjižnicama iz zemalja koje su u prošlosti imale kontakt sa svojom pokrajinom i zavičajem. *Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu* objedinjuju osam vrsta građa koje čine zavičajnu zbirku, a to su:²⁴

1. Tiskane publikacije

a) *Monografske publikacije* koje su vezane u cijelosti uz zavičaj; zbornici (sadržavaju samo priloge o zavičaju), enciklopedije, bibliografije, biografski leksikoni, udžbenici i sve ostale publikacije koje mogu sadržavati samo neke podatke o zavičaju.

b) *Monografske publikacije*, kao npr. knjige nakladnika i tiskara zavičaja koje su tiskane do 1945. godine, knjige znamenitih ljudi (pisaca, znanstvenika, političara i dr.) koji su rođeni ili su stanovali u zavičaju.

c) *Serijske publikacije* kao npr. lokalne novine, časopisi, godišnjaci koji su sadržajem vezani za zavičaj ili serijske publikacije koje nisu tiskane u zavičaju ali donose članke o zavičaju (članci će se izrezivati i sakupljati u zbirku isječaka).

d) *Sitni tisak* u koji ubrajamo plakate, letke, programe priredaba, pozivnice, ulaznice, posjetnice osoba koje su pridonjele svojim radom zavičaju.

2. Rukopisna građa

U rukopisnoj građi ubrajaju se rukopisi znamenitih zavičajnika, njihovi dnevnici ili bilješke te su izvor informacija o životu i stvaranju znamenitih osoba tog zavičaja.

3. Polupublikacije

Sva građa polupublikacija iznimne je važnosti jer su određeni svesci građe tiskani prije stupanja na snagu Zakona o obveznom primjerku, te se ona nalazi isključivo u zavičajnim zbirkama. Polupublikacije dijelimo na:

- Društveno-političke (zapisnike sa sjedinca, društveni planovi, proračuni, računi i dr.)
- Polupublikacije pojedinih trgovačkih društava, ustanova i gospodarskih udruženja (katalozi, prospekti, izvješća o radu i dr.)

4. Kartografska građa

U ovu skupinu ubrajamo sve vrste kartografskih, tematskih karata i topografskih karata koje se odnose na zavičaj.

²⁴ Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)

5. Note

Note glazbenih kompozicija glazbenika tog zavičaja ili glazbenih djela vezanih tematski uz zavičaj.

6. Audio, vizualna i audiovizualna građa

U zavičajnoj zbirci nalaze se i zvučne građe kao npr. gramofonske ploče, audio kazete, kompozicije lokalnih kompozitora, glasove lokalnih umjetnika-pjevača i sva ostala audio građa zabilježena na nosaču zvuka. U vizualnu građu ubrajamo grafike, crteže, portrete, fotografije i razglednice o zavičaju. Audiovizualna građa (video kazeta i DVD) koja bilježi život o ljudima u žavičaju ili o nekoj ličnosti zavičaja spada pod zavičajnom zbirkom.

7. Elektronička građa

Sva elektronička građa koja se koristi pomoću računala u raznim formatima ubraja se u zavičajnu zbirku.

8. Preformatirana građa

Sva građa nastala prilikom prijenosa s jednog formata u drugi pomoću triju glavnih postupaka preformatiranja građe: fotokopiranjem, mikrofilmiranjem i digitaliziranjem.

Među najznačajnijom vrstom građe u zavičajnoj zbirci ističu se serijske publikacije. Prema Katici Tadić „(...) serijske publikacije obuhvaćaju periodičke publikacije (časopise, novine, godišnjake, izvještaje, imenike), zapisnike, spomenice, radove društava i sl. te nizove omeđenih publikacija. One su tiskane (ili na drugi način umnožene), objavljuju se u nizu, s brojeanim i kronološkim oznakama, a započinju izlaziti s namjerom da izlaze neograničeno“.²⁵

Sonja Pigac Ljubi i Jasenka Zajec definiraju serijske publikacije kao jedinicu neomeđene građe koja izlazi u uzastopnim zasebnim dijelovima, obično s brojeanim ili kronološkim oznakama, bez unaprijed utvrđena kraja izlaženja²⁶.

Prema novom objedinjenom izdanju ISBD-a serijske publikacije doživljavaju preimenovanje u *serijsku građu*. Prema definiciji objedinjenog izdanja serijska građa (serial) je neomeđena jedinica građe, bez unaprijed utvrđena kraja izlaženja. Obično je numerirana i objavljena u uzastopnim sveščićima ili dijelovima a primjeri takve vrste građe jesu: časopisi, revije,

²⁵ Tadić, K. Rad u knjižnici : priručnik za knjižničare. Opatija : Naklada Benja, 1994. Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/katm.htm> (21.10.2015.)

²⁶ Pigac Ljubi S., Zajec J. Tiskane serijske publikacije i druga neomeđena građa : priručnik za katalogizaciju u bibliografskom formatu MARC 21. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011. Str. 8. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/02/tiskane-serijske-publikacije_final_zadnja.pdf (3.12.2015.)

elektronički časopisi, neomeđeni popisi, godišnji izvještaji, novine i nizovi omeđenih jedinica građe.²⁷

Ako promatramo ovu definiciju valja svakako napomenuti razvoj i povijest ISBD-a prije samog objavljivanja objedinjenog izdanja, preveden na hrvatskom jeziku 2014.

Prilikom osuvremenjivanja novim tehnologijama i praćenja tehnoloških trendova i značajnim promjenama uvođenjem mrežnih građa, ISBD(S) objavljen 1988. prerađen je u novi ISBD, a to je ISBD(CR), koji se u konačnici prestao koristiti te se danas katalogizira prema objedinjenom ISBD-u. Ana Barbarić i Sonja Pigac u svom radu prikazuju postupke razvoja ISBD-a, te uvođenje pojma neomeđena građa koji obuhvaća serijske građe i integrirajuću građu. Uz navedeni ISBD(CR) za obradu elektroničkih serijskih publikacija koristio se i ISBD(ER) Međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe (2001.).²⁸

Rad na reviziji ISBD(S)-a započeo je 1997. godine tijekom 63. Opće konferencije IFLA-e održane u Kopenhagenu. Sama preradba potrajala je tri godine te je prerađeno izdanje ISBD (S)-a objavljeno tek 2002. godine pod novim naslovom *Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe - International Standard Bibliographic Description for Serials and Other Continuing Resources - ISBD(CR)*.²⁹

Preradba ISBD(S)-a bila je nužna zbog novih pravca serijskih publikacija i zbog ujednačavanja s Priručnikom za ISSN i Anglo-američkih kataložnih pravila (AACR2R) koje se odnose na opis serijskih publikacija. ISBD(CR) bitno se razlikuje od starog ISBD(S)-a prema građi: obuhvat norme je proširen i tako u njoj su pridodane i sve vrste neomeđene građe (*continuing resources*), i sve vrste mrežnih mjesta, tj. integrirajuću građu (*integrating resources*).³⁰

Primarni izvori koji sadrže informacije za identifikaciju serijske građe su:

– Standard za bibliografski opis ISBD(CR)

²⁷ ISBD: Međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić; stručna redakcija prijevoda Mirna Willer]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 318.

²⁸ Barbarić, A., Pingac, S. ISBD(CR): prerađeno izdanje ISBD(S)-a: ISBD(CR): revised edition od ISBD(S). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 1-2(2004). str. 1-15. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/86> (25.10.2015.)

²⁹ Barbarić, A., Pingac, S. ISBD(CR): prerađeno izdanje ISBD(S)-a: ISBD(CR): revised edition od ISBD(S). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 1-2(2004). str. 1-15. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/86> (25.10.2015.)

³⁰ Barbarić, A., Pingac, S. ISBD(CR): prerađeno izdanje ISBD(S)-a: ISBD(CR): revised edition od ISBD(S). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 1-2(2004). str. 1-15. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/86> (25.10.2015.)

– Međunarodna norma ISO 3297:1998 Information and documentation – International Standard Serial Number (ISSN) te dodatne ISO norme koje s usporednim definicijama pružaju zrcalnu sliku i korekcije pojmova.

ISSN se dodjeljuje neomeđenoj građi, odnosno svim serijskim publikacijama i integrirajućoj građi, uređenoj u skladu s Uputama, koja redovito izlazi pod istim, stalnim naslovom koji se ujednačeno i dosljedno navodi na svim mjestima. Dodatni je uvjet za mrežnu građu objavljivanje cjelovitih tekstova i redovito osuvremenjivanje sadržaja.³¹

Na Međunarodnoj konferenciji o kataložnim načelima održanoj u Parizu 1961. godine, prihvaćena su *Pariška načela*, prvi značajan rezultat IFLA-inih napora u preispitivanju kataložne teorije i prakse u svrhu ujednačavanja kataložnih načela. Prvi ISBD preveden na hrvatski jezik objavljen je 1974. godine, iste godine kada je izašao i engleski izvornik. IFLA je tijekom godina usmjerila rad na normizaciju zapisa i samih bibliografskih pomagala (nacionalnih tekućih bibliografija). Razdoblje nastanka ISBD-a završava 1980. godine objavljivanjem ISBD(A). Odluka o prestanku donesena je 1977. na IFLA-inom Svjetskom kongresu u Bruxellesu gdje je odlučeno da će se svakih pet godina pregledavati tekstovi ISBD-a. U tu svrhu osnovan je Odbor za pregled i preradbu ISBD-a, kasnije preimenovan u Skupinu za pregled i preradbu ISBD-a. Najznačajniji ciljevi predstavljali su skladbu propisa između ISBD-a, kako bi se postigla što veća ujednačenost i izradba propisa prikladne katalogizatorima koji rade s građom na nelatiničkim pismima. Projekt prvog općeg pregleda i preradbe ISBD-a završava u osamdesetim godinama prošlog stoljeća a početkom 1990-tih započela je druga faza općeg pregleda i preradbe ISBD-a. U sklopu projekta drugog općeg pregleda i preradbe ISBD-a, ISBD(S) je prerađen u ISBD(CR) koji je objavljen 2002. Projekt je okončan 2004. objavljivanjem prerađenog izdanja ISBD(G)-a. Rad na preradbama ISBD(CM)-a i ISBD(ER)-a zaustavljen je zbog donošenja odluke o izradbi objedinjenog izdanja ISBD-a.³²

U Seulu je 2006. godine na 72. IFLA-inoj Općoj konferenciji i vijeću, Stalni odbor Sekcije za katalogizaciju, donio konačnu odluku za objedinjeno izdanje ISBD-a u zamjeni za sedam specijaliziranih normi, a konačno je izašla 2. veljače 2011. Najveće novosti koje donosi objedinjeno izdanje ISBD-a: prerađen je tekst kako bi se izbjeglo nepotrebno ponavljanje i u svrhu postignuća višeg stupanja ujednačenosti; razine obveznih, neobveznih i uvjetovanih elemenata su pojednostavljene zbog upućivanja na obvezne elemente; navodi naslovljeni

³¹ ISSN ured za Hrvatsku. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/issn/> (31.10.2015.)

³² Radovčić, M., Barbarić, A. ISBD: od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013). str. 203-226. Dostupno na: <http://hkdrustvo.hr/vbh/broj/111> (30. 11. 2015.)

„osnova za opis“ jasnije su oblikovani u smislu određivanja „objekta“ bibliografskog opisa; više pažnje posvećeno je omeđenoj građi; tekst naslovljen „izvori podataka“ prerađen je radi postizanja veće ujednačenosti u nazivlju i primjeni; više pažnje posvećeno je nelatiničkim pismima; uklonjeni su propisi za opis stare omeđene građe koji nisu bili u skladu s ISBD-om; pojašnjena je razlika između kvalifikatora i elemenata; skupina 5 je prerađena tako da je opis tiskane građe usklađen s drugim vrstama građe; naziv skupine 6 je prošireno i uključen je veći broj definicija.³³ Objedinjeno izdanje ISBD-a objavljeno u hrvatskom prijevodu 2014. predstavlja značajni iskorak u knjižničarstvu jer donosi definicije temeljnih stručnih izraza neovisno o vrsti građe³⁴.

Na jednom od sastanaka Komisije za katalogizaciju Hrvatskoga knjižničarskog društva, održanom krajem 2011., dogovoreno je da se u hrvatskom prijevodu zadrži izraz „građa“, odnosno da se engleski izraz *resource*, kao i raniji izraz *material*, nastave prevoditi kao „građa“. S druge strane, prevođenje izraza *resource* kao „građa“ uvjetuje da se na svim mjestima u prijevodu gdje je važno naglasiti jedninu koristi izraz „jedinica građe“, koji je, u hrvatskom kataložnom nazivlju višeznačan.³⁵

Na Međunarodnij razini uloga ISBD-a je razmjena bibliografskih podataka s naglaskom na značaj nacionalnih, tekućih i retrospektivnih bibliografija. Iako je zamišljen na međunarodnoj razini, usred višegodišnjih izmjena i studija, ne može preuzeti tu ulogu, zbog gore navedenih razloga.

1.2.2. Zaštita zavičajne zbirke

Knjižnična zavičajna zbirka kao zbirka posebne kulturne i povijesne vrijednosti, zahtijeva posebnu pažnju prilikom rukovanja i zaštite. Svaka knjižnica koja u svom fondu trajno čuva knjižničnu građu zavičajne zbirke mora voditi računa o njezinom zaštiti i to ustrojiti u svom pravilniku poslovanja. Osobito je važno osigurati prikladan smještaj zavičajnom fondu, čuvati inventarne knjige i kataloge i brinuti se o kvaliteti izložbenog prostora.

³³ Radović, M., Barbarić, A. ISBD: od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013). str. 203.-226. Dostupno na: <http://hkdrustvo.hr/vbh/broj/111> (30. 11. 2015.)

³⁴ Barbarić A. Razvoj hrvatskog kataložnog nazivlja kroz prijevode ISBD-a s naglaskom na rješenjima iz objedinjenog izdanja. // AKM časopis 18(2015). Str. 135. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/akm/search/titles?searchPage=2> (03.12.2015.)

³⁵ Barbarić A. Razvoj hrvatskog kataložnog nazivlja kroz prijevode ISBD-a s naglaskom na rješenjima iz objedinjenog izdanja. // AKM časopis 18(2015). Str. 136. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/akm/search/titles?searchPage=2> (03.12.2015.)

*IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom*³⁶ savjetuju i podupiru zaštitu knjižnične građe kako i bilo koje vrste zbirke. Priručnik je strukturiran u šest poglavlja s dva dodatka o ustanovama koje su se specijalizirale u očuvanju i zaštiti specifične vrste knjižnične građe, te posebnu pozornost valja skrenuti na preformatiranju same građe.

„Sva knjižnična građa ne traži posebnu skrb u smislu zasebne pohrane ili posebnih mikroklimatskih uvjeta, ali svu bi građu trebalo osigurati od prirodnih katastrofa i onih koje izazove čovjek, od krađe i uništavanja, napada štetočina i plijesni te nepravilna postupanja.“³⁷ Prijevodom IFLA-inih načela, Tatjana Mušnjak iznjela je prikaz smjernica u zaštiti, prevenciji i tajnom očuvanju građe:

- odgovornost o zaštiti građe snose svi, od ravnatelja do ostalih zaposlenih u ustanovi,
- iako su mjere zaštite vrlo skupe, nisu mjerljive sa skupoćom konzerviranja i restauriranja,
- svaka institucija mora brinuti o osvještavanju važnosti zbirke unutar zajednice i široj javnosti,
- neupitna je suradnja među knjižnicama, arhivima, muzejima i galerijama po pitanju zaštite,
- da se mjerama preventivne zaštite mora dati prednosti pred restauriranjem koji je zadnji korak u sprečavanju uništavanja građe.³⁸

*Pravilnik o zaštiti knjižnične građe*³⁹ uređuje uvjete čuvanja, načine pohrane, oblike korištenja zaštićene građe i propisuje sve mjere zaštite od elementarnih nepogoda (poplava, požara, provale, ratnih razaranja), te utvrđuje plan mjera u slučaju opasnosti.

U člancima br. 19-29, strogo su propisane mjere popisivanja i evidentiranja zaštićene građe, postupanjem i načinom korištenja, te se iz članaka može izdvojiti:

1. „Knjižnice obvezno vode evidenciju zaštićene građe. Postupak popisivanja zaštićene građe u knjižnici, kao i popisivanja zaštićene građe izvan knjižnica uređuje se posebnim aktom knjižnice, kojim se uređuju i posebni uvjeti korištenja te građe.“ (čl. 20)

³⁶ Mušnjak, T. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavili i uredili Edward P. Adcock s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginijom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo 2003. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11192 (30.10.2015)

³⁷ Mušnjak, T. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom /sastavili i uredili Edward P. Adcock s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginijom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo 2003. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11192 (30.10.2015)

³⁸ Mušnjak, T. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom /sastavili i uredili Edward P. Adcock s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginijom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo 2003. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11192 (30.10.2015)

³⁹ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (30.10.2015.)

2. „Knjižnice koje u svom fondu imaju zaštićenu građu dužne su je mikrofilmirati u dvije kopije (sigurnosna i radna), a mikrofilm čuvati u optimalnim mikroklimatskim uvjetima.

Obje kopije se izrađuju na srebrno-halogenom filmu. Za potrebe korisnika radna kopija se može kopirati na film ili na papir, odnosno skenirati.“ (čl. 22)

3. (...) „Zaštićena građa se može koristiti isključivo u svrhu znanstvenog i istraživačkoga rada te u slučajevima kada je njezino korištenje bitno za realizaciju vrijednih znanstvenih, kulturoloških, povijesnih ili obrazovnih studija, edicija, emisija i filmova o čemu odluku donosi ravnatelj samostalne knjižnice ili voditelj knjižnice u sastavu, uz obveznu konzultaciju s konzervatorom ili s konzervatorskim odjelom Ministarstva kulture mjesno nadležnim prema sjedištu knjižnice.“ (čl. 23).

4. „Zaštićenu građu dopušteno je izlagati samo ako su osigurani prihvatljivi mikroklimatski uvjeti (relativna vlažnost zraka 50 – 60%, temperatura zraka 18 – 22° C i svjetlost do 500 luxa).“ (čl. 28).

5. „Ukoliko se zaštićena građa koristi radi izrade pretiska (reprinta), potrebno ju je prethodno mikrofilmirati i dokumentirati na trošak nakladnika pretiska.(...)“ (čl. 29).⁴⁰

Dugotrajnost, prijenos te dostupnost građe ovisi o vrijednosti i njegovom stanju te o raspoloživosti opreme a prenosi se na druge medije fotokopiranjem, mikrofilmiranjem (postupak konverzije slike s izvornika, najčešće papira, u mikrofilmski oblik) ili digitalizacijom. Za prenošenje građe na drugi medij preporučljivo je mikrofilmiranje zbog standardiziranog postupka pohrane, umnažanja, korištenja, razmjene i digitalizacije građe. Mikrofilmiranje izvornika novina uzrokuje dodatno opterećenje za pojedine ustanove vezano uz nabavu opreme za korištenje mikrofilmova (skupi mikročitači i oprema za reproduciranje ispisa na papir s mikrofilma), dok kod korištenja prisutno je otežano pretraživanje reprodukcija. Najveći problem koji se javlja je taj što sve knjižnice nemaju mikročitače. Osim mikrofilmiranja, najnovija metoda koja se počela koristiti je digitalizacija. Digitalizacija može se primjenjivati s izvornika ili u kombinaciji s mikrofilmiranjem (digitalizira se mikrofilmirana građa).⁴¹

Ministarstvo kulture pokrenulo je *Strategiju zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015.*⁴², dokument koji

⁴⁰ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (30.10.2015.)

⁴¹ Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (30.10.2015.)

⁴² Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. // Ministarstvo kulture, 2011.

donosi analizu postojećeg sustava zaštite i očuvanja kulturne baštine, njegov dosadašnji odnos prema održivom razvoju s ciljem utvrđivanja ciljeva, mjera i aktivnosti kako bi se kulturna baština i njezini potencijali koristili učinkovitije na načelima održivog razvoja. U potpoglavlju (2.2.3) koje se odnosi na knjižničnu baštinu specificira se građa koja spada pod kulturnom baštinom „(...)smatraju se zbirke stare i rijetke građe (rukopisi do 15. st., ali i noviji, ovisno o nizu drugih kriterija; tiskopisi do 1850.), zbirke obveznog primjerka *Croatica* (knjige, časopisi, novine) u tiskanom i/ili elektroničkom obliku te zbirke građe posebne vrste (grafike, crteži, zemljopisne karte, atlasi, globusi, zbirke sitnog tiska – razglednice, brošure i sl.).“⁴³

Ističe se da zbirke stare i rijetke građe i zbirke građe posebne vrste mogu postojati u svim vrstama knjižnica a najzastupljenije su, uz nacionalnu te općeznanstvene i sveučilišne knjižnice, u knjižnicama i knjižničnim zbirkama u sastavu vjerskih zajednica. Problemi održivog korištenja kulturne baštine u knjižnicama kao npr. nepostojanje nacionalne baze podataka o baštinskim zbirkama, stručna neobrađenost većine zbirki (zbog nedostatka osoblja, računalne opreme i financijskih sredstava), nedostupnost građe zbog nedostatka obavijesnih pomagala (kataloga i inventara), neodgovarajući uvjeti pohrane građe, nedovoljna suradnja i stvaranje zajedničkog programa sa srodnim ustanovama i nepostojanje analize potreba i interesa korisnika potaknule su Ministarstvo da razmisli o potrebama radi unapređenja održivog korištenja kulturne baštine u knjižnicama. Među najznačajnijim potrebama valja spomenuti evidentiranje baštinskih zbirki u bazi podataka te omogućavanje pristupa putem mrežnog portala, poticanje stvaranja optimalnih uvjeta za pohranu i zaštitu građe, digitaliziranje zbirki radi brže dostupnosti i lakšeg korištenja, poticanje stvaranja zavičajnih zbirki u općeznanstvenim, sveučilišnim i narodnim knjižnicama radi očuvanja identiteta, provođenje analiza i istraživanja među korisnicima.⁴⁴

Čak i u prijedlogu *Strategije hrvatskog knjižničarstva za 2015.-2020. godinu*⁴⁵, spominje se razvijanje i unapređivanje inovativnih knjižničnih usluga u digitalnom okruženju

Dostupno na: http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (06.11.2015)

⁴³ Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. // Ministarstvo kulture, 2011.

Dostupno na: http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (06.11.2015)

⁴⁴ Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. // Ministarstvo kulture, 2011.

Dostupno na: http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (06.11.2015)

⁴⁵ Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. // Ministarstvo kulture, 2011.

Dostupno na: http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (06.11.2015)

i unapređivanje upravljanjem knjižničnim kulturnim dobrom. Valja naglasiti da se u prijedlogu ističe važnost usklađivanja podzakonskih regulativa i ostalih dokumenata, uspostavljanje sustava trajne pohrane knjižničnog i kulturnog dobra te sustavno usiguravanje pohrane, dostupnosti i trajne čitljivosti analogne i digitalne građe.⁴⁶

Uz sve navedene priručnike, načela, pravilnike, strategije i zakonskih regulativa, valja istaknuti da se rukovanjem zavičajnom zbirkom mora baviti stručnjak za to područje, osoba knjižničarske struke, koja će adekvatno skrbiti o pohrani i zaštiti zavičajnog fonda.

Radi očuvanja i produživanja dugotrajnosti zavičajne zbirke, osim preporučenog mikrofilmiranja, u današnje vrijeme, digitalno i elektroničko nastrojeno vrijeme, sve češće se mikrofilmirana građa digitalizira te se tako omogućuje njezina trajnost i daljne raspačavanje putem Interneta. Sveučilišna knjižnica u Puli uspjela je, sačuvati vlastiti fond periodičkih publikacija, upotpuniti ga i omogućiti njezinu dostupnost na mrežnoj stranici širem svijeta.

U sljedećim poglavljima donosimo korake u realizaciji projekta digitalizacije Istarskih novina, tzv. INO projekta.

Može se zaključiti da zavičajne zbirke predstavljaju sastavnicu kulturnog identiteta na lokalnoj razini. Tu karakteristiku prepoznale su i državne institucije koje su djelomično u svojim aktima objasnile njezinu potencijalnu komponentu u demokratskom društvu i naglasile su važnost ne samo pohrane i očuvanja, nego i promocije te iste među korisnicima, tj. stvaranje neke vrste „brendiranja“ i same knjižnice.

1.2.3. Digitalizacija zavičajne zbirke u cilju očuvanja i promocije

Projekt digitalizacije zavičajne zbirke svojevrsan je način promocije zavičajne i kulturne baštine korištenjem najsuvremenije tehnologije i postupaka digitalizacije. Digitalna zavičajna zbirka može predstavljati korak u stvaranju digitalnog repozitorija zavičaja. Sadržajno različita zavičajna građa u digitalnom obliku stavljala bi se na mrežu te bi se široj zajednici omogućio pristup i korištenje. Na ovaj način uređena zbirka imala bi velik značaj u promociji određenog kraja. Proces izgradnje, organizacija i strategija te očuvanje digitalnog

⁴⁶ Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. // Ministarstvo kulture, 2011.
Dostupno na: http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf
(06.11.2015)

repozitorija treba se oslanjati na politiku lokalne zajednice koja bi dijelom i finansijski potpomogla takav projekt.⁴⁷

Narodne knjižnice i ostale vrste knjižnica, kao mjesna informacijska središta i njihove zavičajne zbirke, doživjele su s primjenom novih tehnologija osjetne promjene. Tradicionalni načini prezentiranja građe transformirali su se prijenosom u virtualnu sferu. Najveća novost su digitalizirane knjižnice i njihove posebne zbirke koje prezentiraju ono najvrijednije u svojim fondovima. Time male sredine prerastaju svoje lokalne okvire i putem digitalizacije postaju dio globalnog umreženog svijeta. Pisana i slikovna baština postaje dostupna velikom broju korisnika, a digitalizacijom se štite stari i vrijedni primjerci građe. Prema tome, digitalizacija kao oblik zaštite treba se promatrati i u funkciji pristupa.⁴⁸

Tošić-Grlač bilježi osnovne prednosti prilikom digitalizacije:

- ušteda prostora; knjižnični fondovi s vremenom prelaze obujam koji knjižnica može primiti,
- očuvanje intelektualnog sadržaja, sigurnost za slučaj da se izvornici oštete, ukradu ili unište; prilikom prelistavanja ili premještanja, građa se može oštetiti te je način digitalizacije mogućnost da se građa trajno sačuva, stavljanje građe na webu omogućava veću i bržu dostupnost korisnicima; svjesni smo da se pojavom web proširila i mogućnost spajanja svih kontinenata putem jedne žice mogu se izraditi visokokvalitetne kopije jer se pri umnažanju ne gubi na kvaliteti; digitalna građa (uključujući i slike) ne oštećuje se korištenjem, to jest kvaliteta s vremenom ne nestaje i ne umanjuje se uporabom.⁴⁹

Prilikom odabira građe za digitalizaciju treba se prvenstveno voditi vrijednošću koju ta građa ima za zavičaj i ljude, a time i za zavičajnu zbirku. Također je važna činjenica postojanje jednog primjerka naslova, kao i fizičko stanje u kojem se taj primjerak nalazi.⁵⁰

⁴⁷ Tošić-Grlač, S. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. // Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu : zbornik radova / uredila Nevenka Breslauer. Čakovec : Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2010. Str. 307-314. Dostupno na:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=83704 (21.10.2015.)

⁴⁸ Tošić-Grlač, S. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. // Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu : zbornik radova / uredila Nevenka Breslauer. Čakovec : Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2010. Str. 307-314. Dostupno na:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=83704 (21.10.2015.)

⁴⁹ Tošić-Grlač, S. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. // Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu : zbornik radova / uredila Nevenka Breslauer. Čakovec: Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2010., Str. 307-314. Dostupno na:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=83704 (21.10.2015)

⁵⁰ Tošić-Grlač, S. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. // Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu : zbornik radova / uredila Nevenka Breslauer. Čakovec : Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2010. Str. 307-314. Dostupno na:

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=83704 (21.10.2015)

2. Digitalizacija i autorsko pravo

Nakon odabira građe, valja pomno razmišljati o pitanju autorskog prava, korak koji može znatno utjecati na cijeli projekt.

Svaki proces manipuliranja bilo kojim sadržajem koji se želi digitalizirati, podlozan je zakonu o autorskom pravu. Prvi korak prije planiranja projekta digitalizacije mora biti istraživanje o zaštićenosti i vlasništvu građe koje se želi digitalizirati. Prije postupka digitalizacije treba utvrditi nositelja autorskog prava, tj. onoga tko će dopustiti umnožavanje djela u postupku digitalizacije. Treba prvo stupiti u kontakt s nositeljem prava neformalnim dopisom, a u mogućem kasnijem razgovoru iznijeti argumente u korist digitalizacije.

Proces digitalizacije može se provesti na dva načina: konverzijom tiskane građe u ASCII kodu (digitalizacija), ili, skeniranjem slike izvornog tiskanog dokumenta (elektroničko umnožavanje). Oba načina predstavljaju reprodukciju i umnožavanje djela autora koji ne nositelj prava.

Ugovor o autorskom pravu Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo uključuje da je autorsko pravo izrada djela u jednom ili više primjeraka, u cijelosti ili u dijelovima, izravno ili neizravno, privremeno ili trajno, bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku, kao i fiksiranje pohranom u elektroničkom obliku.⁵¹

Može se zaključiti da nikome nije dopušteno umnožavati bilo koje djelo bez odobrenja autora i plaćanja naknade. Dok je 2000. IFLA usvojila *Izjavu o autorskom pravu u digitalnoj sredini* u kojoj ističe da zakonski propisi o autorskom pravu utječu na sve knjižnične službe za korisnike i određuju uvjete pristupa građi. U Hrvatskoj je 2006. donesen *Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*, koji posvećuje pažnju autorskopравnim pitanjima.

Aleksandra Horvat i Daniela Živković izriču mogućnosti digitalizacije bez odobrenja nositelja autorskog prava:

1. Privatno korištenje: korisnik ili knjižničar može u knjižnici bez odobrenja autora i plaćanja naknade reproducirati autorsko djelo na digitalnu podlogu ako to čini za privatno korištenje.
2. Zaštita i čuvanje građe: Hrvatski *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*⁵² dopušta ograničenja u korist pojedinih ustanova bez odobrenja i autorske naknade. On propisuje da javni arhivi, knjižnice, obrazovne i znanstvene ustanove koje svoje usluge ne naplaćuju, mogu

⁵¹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 93. Dostupno na: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (26.10.2015.)

⁵² Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine 163(2003). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (30.11.2015.)

iz vlastitog primjerka reproducirati autorsko djelo na bilo koju podlogu u najviše jednom primjerku kojim će se nadomjestiti izvornik ili izraditi sigurnosnu kopiju.

3. Nezaštićena djela: Nezaštićena djela, među koja pripadaju i djela za koja su istekla autorska prava i srodna prava, svatko smije digitalizirati. Kako bi bio siguran da je djelo nezaštićeno, knjižničar najprije treba ustanoviti je li proteklo 70 godina od kraja kalendarske godine u kojoj je autor umro. Ako je djelo objavljeno pod pseudonimom koji nije razjašnjen ili je anonimno, trajanje autorskog prava računa se 70 godina od prvog objavljivanja tog djela. Kod nezaštićenih djela treba imati na umu ad uz autore teksta, autorsko pravo imaju i prevoditelj, ilustrator, autor uvoda ili predgovora.

Prilikom digitalizacije treba uzeti u obzir prava nakladnika koja se odnose na opremu i tisak publikacije tj. jedinične građe. Objavi li nakladnik prvo izdanje dotada neobjavljenog djela na kojem su autorska prava istekla, uživa 25 godina od trenutka izdavanja djela zaštitu jednaka autorskim imovinskim pravima.⁵³

Knjižnica mora tražiti odobrenje nositelja autorskog prava za digitalizaciju samo za građu koja je u njezinom trajnom vlasništvu. Kad se djelo sastoji od radova raznih autora ili kad se radi o sastavljenom autorskom djelu, treba za pojedino djelo ili njegov dio ustanoviti kada istječe rok zaštite.

S nositeljem autorskog prava valja sklopiti formalni ugovor gdje se utvrđuju svi postupci i predradnje neophodne za digitalizaciju; obrazloženje zašto se daje dozvola ili pristup; sigurnost da će se digitaliziranoj građi istaknuti podatak o nositelju prava ili o dopuštenim postupcima s građom ili čak oboje; da ustanova koja digitalizira građu jamči za njezin integritet tehničkom i administrativnom mjerom.⁵⁴

Što se tiče postupka digitalizacije novina i časopisa postoje nekoliko mogućnosti. U pravilu, novine i časopisi objavljuju se kroz dulje razdoblje, a u njihovu objavljivanju uz autore imaju vrlo važnu ulogu urednici i izdavači. I svojevrсни prilozi sastavni su dio autorskog djela. Ako je autor novinskog članka poznat, prilog je zaštićen, ako je autor živ i ako je od njegove smrti nije prošlo 70 godina. Većinom, u prošlosti, prilozi nisu potpisani, a tada su nositelji prava novinske kuće, jer su ih potpisali novinari, koji su ugovorom prenijeli pravo korištenja djela na novinsku kuću. Pri digitalizaciji fotografija koje su dio novina, treba pripaziti jer su one autorsko djelo, propisano *Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima*.

⁵³ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 95.
Dostupno na: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (26.10.2015.)

⁵⁴ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 95.
Dostupno na: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (26.10.2015.)

Općenito, smatra se da su novine i časopisi koji su tiskani tijekom prve polovice 20. stoljeća nezaštićena djela, no (...), inozemna praksa pokazuje kako je u pripremama opsežnijih projekata nužno ustanoviti razdoblje izlaženja novina i časopisa u kojem su objavljena još zaštićena djela i odrediti graničnu godinu od koje treba tražiti nositelje prava.⁵⁵

2.1. Pregled i korištenje digitalne građe

Prilikom izrade projekta digitalizacije mora se razraditi i način pregledavanja i korištenja građe nastalog procesom digitalizacije. Naime, pitanja pregleda i korištenja digitalizirane građe ovise o tome hoće li se građa samo pregledavati na zaslonu ili će se također i ispisivati na pisačima, te hoće li korisnik pretraživati i koristiti građu lokalno ili putem Interneta ili će mu, pak, biti omogućeno samo pretraživanje metapodataka i korištenje tekstualne građe putem Interneta ili neki drugi način korištenja građe s limitacijom pristupa ili bez iste.

Primjerice, ako se omogući ispis građe na zahtjev, tada se moraju predvidjeti i uređaji namijenjeni različitoj vrsti građe. Vrlo je važno osigurati optimalnost digitalne građe s ispisom, kako bi produkt ispisa bio kvalitetan. To znači da građa mora biti u visokoj kvaliteti te formatu pogodnom za ispis.⁵⁶

Dakle, potrebno je razmišljati i iz perspektive krajnjeg korisnika i načina njegova pristupa građi. Uz navedene aspekte treba svakako razmišljati i o tome da nisu korisnici digitalnih i digitaliziranih zbirki samo ljudi, već su to, operativni sustavi, razne aplikacije i sl. Zbog toga je važno da postoji balans između poštivanja standarda rasprostranjenih unutar konteksta informacijske i informatičke tehnologije te standarda za digitalizaciju.

2.2. Održavanje, migracija zapisa i emulacija aplikacijske okoline

Održavanje digitalne građe posljednji je korak u procesu digitalizacije. Postoje dva ključna problema koje treba uzeti u obzir: problem održavanja digitalizirane građe (analognu je građu moguće ponovno digitalizirati) i održavanja građe izvorno nastale u elektroničkom obliku koje je, jednom izgubljeno, nemoguće spasiti.⁵⁷

⁵⁵ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Str. 98.
Dostupno na: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (26.10.2015.)

⁵⁶ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 139.

⁵⁷ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 141.

U tehnološkoj eri, osim tradicionalnog arhiviranja dokumenata, postoji i arhiviranje elektroničkih dokumenata koji mogu biti izvorno analogni ili digitalni. Najveći problem u arhiviranju elektroničkih zapisa dolazi do izražaja kada nakon nekoliko godina želimo učitati neki dokument stvoren u elektroničkom obliku prije tridesetak godina. Ovisno o materijalu gdje je dokument zapisan (magnetska traka, mikrofiš i dr.), potrebno je razmišljati o dostupnosti starih uređaja za čitanje takve vrste zapisa u tom formatu, a ako slučajno posjedujemo takvu vrstu uređaja i želimo učitati podatke spajanjem na računalo, moramo razmišljati i o operativnom sustavu kojeg ćemo koristiti za daljni rad. Javlja se i problem kvalitete zapisa na starim oblicima pohrane koji vremenom gubi na kvaliteti. Najjednostavnija solucija bila bi u korištenju naći starog softvera, hardvera i čitača za pregledavanje takvog oblika zapisa.⁵⁸

Rješenje ovih problema rješava se postupkom migracije, to znači da nakon svakog značajnijeg unapređenja hardvera i softvera na kojem je dokument stvoren, postupak migracije omogućuje dostupnost dokumenata. Migracija prvenstveno služi pristupu starim zapisima koji i dalje mogu ostati autentični. Ona omogućava korisnicima nesmetan pristup, pregled i korištenje zapisa unatoč unapređenju softvera, hardvera i operativnog sustava, na tri načina: osvježavanjem medija, migracijom zapisa i emulacijom aplikacijske okoline.⁵⁹ Osvježavanje medija vrši se zbog problema fizičkog propadanja digitalne građe i zbog nestabilnosti sloja diska u kojem se laserski upisuju podaci. Zapise treba periodički osvježiti (eng. *refresh*) na dva načina:

- a) na način da se kopira zapis na novi medij iste tehnologije (s cd-a na cd) zbog istrošenosti medija
- b) na način da se kopira zapis na novi medij naprednije tehnologije (s cd-a na dvd) zbog uspostave novog standarda.⁶⁰

Migracija predstavlja dokumentiranu konverziju kojom se mijenja fizički zapis uz zadržavanje logičke strukture i sadržaja dokumenta što znači da se zapis iz starijeg formata konvertira u noviji format. Prije samog procesa emulacije potrebno je odlučiti koje zapise sačuvati a koje ne, pribaviti dopuštenje za brisanje ili uništenje zapisa, odabrati softver za migraciju i testirati migraciju zapisa prije nego što se krene u postupak. Prije brisanja starih zapisa, moramo provjeriti uspješnost postupka migracije tj. jesu li novim zapisima pridruženi svi potrebni metapodaci i jesu li isti potpuno zapisani. Sljedeći korak, emulacija aplikacijske

⁵⁸ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 144.

⁵⁹ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 153.

⁶⁰ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 153.

okoline, ponekad predstavlja jedino rješenje za čitanje starih zapisa koji nisu na vrijeme migrirani. Ako se, na primjer, ne može učitati zastarjeli zapis na novom operativnom sustavu, tada se koristi emulator starijeg operativnog sustava za pokret aplikacije.⁶¹

Zaključno, treba pripaziti ne samo na cjelokupni proces digitalizacije izvornog zapisa nego i na održavanju digitalne građe, što će osigurati dugovječnost zapisa i, najvažnije, pripaziti na svaku novu promjenu unapređenja tehnoloških aplikacija i operativnih sustava, koji bi mogli kompromitirati performanse zapisa u buduće vrijeme.

3. Primjeri dobre prakse iz Hrvatske i svijeta

Sve više knjižnica u svijetu prepoznale su dobrobiti digitalizacije vlastitih zavičajnih i ostalih zbirki ne samo radi očuvanja i zaštite izvornika, nego i zbog veće dostupnosti koju umrežavanje digitalizirane građe nudi široj javnosti, korisnicima, te povećava ponudu usluga knjižnica. Sve više knjižnica nudi nove usluge potpomognute novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, omogućavajući razvijanje i unapređenje vlastitog poslovanja.

U svijetu postoje mnogobrojne digitalizirane zbirke koje su dostupne na mrežnim stranicama knjižnica, muzeja, arhiva omogućujući korisnicima virtualni obilazak mjesta koje inače ne bi mogli slobodno posjećivati. Povećava se tako dostupnost i mogućnost pretraživanja ne samo za istraživače, povjesničare i studente nego i za ostale skupine korisnika koji žele istraživati povijest i prošlost vlastitog zavičaja.

Predstaviti će se ukratko nekoliko primjera dobre prakse koje je sljedila pulska Sveučilišna knjižnica u realizaciji INO projekta, a to su: Portal *Stare hrvatske novine* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Austrijske novine online (*ANNO* projekt) Austrijske nacionalne knjižnice i Britanski arhiv novina (*British Newspapers 1800.-1900.*) Britanske knjižnice.

3.1. Portal *Stare hrvatske novine* Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

„Portal *Stare hrvatske novine* dio je nacionalnog projekta digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe Hrvatska kulturna baština“.⁶²

⁶¹ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 156.

⁶²Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Stare hrvatske novine: portal digitaliziranih novina, 2009. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/AboutProject.aspx> (11.11.2015.)

Projekt Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (2008.-2009.) ima za cilj uspostavu sustava za prihvata, upravljanje i pristup digitaliziranim starim hrvatskim novinama. Portal sadrži i bazu podataka s bibliografskim podacima starih hrvatskih novina Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Na portalu su objavljene digitalizirane novine i svi objedinjeni projekti digitalizacije starih hrvatskih novina u Republici Hrvatskoj od 1789. do 1945. godine provedeni u okviru projekta Ministarstva kulture Republike Hrvatske, *Hrvatska kulturna baština*. Projekt je pokrenulo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu želeći potaknuti digitalizaciju starih novina, poboljšati njihovu dostupnost, vidljivost te promicati sustavan i ujednačen pristup digitalizaciji novina u baštinskim ustanovama. Projekt je započeo 2008. Na početku je odabran mali i reprezentativni uzorak već digitaliziranih novina s ciljem izrade programskog rješenja za prihvata digitaliziranih preslika, provedbu postupka optičkog prepoznavanja znakova, upravljanja metapodacima i osiguravanju pretraživosti i dostupnosti cjelovitog teksta novina.

Projekt se odvijao u dvije faze: u prvoj su fazi odabrani naslovi iz 18. i 19. stoljeća, među najstarijim i najtraženijim novinama. Tijekom druge faze projekta (od 2010.) na Portalu su objavljene novine digitalizirane redovnim programom digitalizacije novina iz mikrofilma, digitalizirane novine drugih ustanova te novine digitalizirane u programu digitalizacije na zahtjev.

Dodatno, u planu je i prikupljanje podataka o fondu, odnosno podataka o svim brojevima novina koje se čuvaju u NSK i zbirkama ostalih ustanova.

Uz digitalizirane novine na Portalu je dostupan popis starih hrvatskih novina s bibliografskim zapisima publikacija iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Valja spomenuti i portal *Stari hrvatski časopisi* koji je još u testnoj verziji. Metapodaci starih novina dostupni na Portalu *Europeana Newspapers*. Digitalizirano je više od 13.000 stranica novina iz 1914. godine. Dostupno je 151 naslova novina s 182.313 digitaliziranih stranica.

3.2. Projekt digitalizacije starih austrijskih novina Austrijske nacionalne knjižnice (ANNO projekt)

Austrijska je nacionalna knjižnica u razdoblju od 2003., a osobito od osnutka nove ustrojbene jedinice, Odjela *Digitalna knjižnica*, ostvarila značajan napredak u digitalizaciji svojega gradiva. Dio tog gradiva odnosi se i na područje Hrvatske, a digitalizirano je

suradnjom sa zagrebačkom i pulskom Sveučilišnom knjižnicom. Od trenutno devet digitaliziranih fondova u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici ističu se projekti masovne digitalizacije kao što su *ANNO* (AustriaN Newspapers Online)⁶³ s oko 5 milijuna digitaliziranih novinskih stranica (postupak započeo još 2003.), *ALEX* (Povijesni zakonski tekstovi) s 2,5 milijuna digitalnih snimaka i Zbirka portreta (*Bildarchiv*) s oko 200.000 digitaliziranih dokumenata. Putem interneta *ANNO* dnevno koristi između 1300 i 1500 korisnika, a *ALEX* oko 300 korisnika dnevno. To je više od ukupnog broj posjetitelja knjižnice, pa se postupak digitalizacije s ovoga aspekta smatra punim uspjehom.⁶⁴

Projekt digitalizacije starih austrijskih novina (*ANNO* projekt - *Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften online*) Austrijske nacionalne knjižnice/Österreichische Nationalbibliothek, prikuplja povijesne austrijske novine i časopise stvarajući virtualnu čitaonicu. Povijesne austrijske novine prikazuju međunarodnu, regionalnu i lokalnu povijest, politiku, kulturu i društveno stanje u određenom povijesnom razdoblju. Na stranici je omogućeno pretraživanje naslova novina, određenog datuma te ispis pojedinačnih stranica i cijelih izdanja. Digitalizirano je više od 14 milijuna stranica. Arhiv se stalo nadopunjuje i donosi svako novo ažuriranje gradiva.

3.3. Projekt digitalizacije Britanske knjižnice: *British Newspapers 1800.-1900.*

Britanska knjižnica/*British Library* je u sklopu svog projekta *British newspapers archive*⁶⁵ (Britanski arhiv novina), već digitalizirala 13 milijuna novinskih stranica i 535 naslova imponentne zbirke Britanske knjižnice u razdoblju od 10 godina. Skeniranje novina obavljeno je u Yorkshire-u, u Engleskoj, a slike su kasnije preseljene u operativnom centru u Dundee, u Škotskoj. U operativnom centru koristilo se za optičko prepoznavanje znakova (OCR) tehnologija radi omogućivanja "čitanja" stranice i stvaranja tekstualne verzije onoga što se nalazi na stranici. Nakon što je izgrađen indeksirani tekst za svaku stranicu, omogućeno je pretraživanje milijardu riječi u sekundi. Zanimljiva je i mogućnost zumiranja teksta u malim dijelovima unutar web stranice u roku od sekunde. Omogućeno je i pretraživanje stotine milijuna članaka po ključnim riječima, nazivu, mjestu, datumu i naslovu.

⁶³ Österreichische Nationalbibliothek. ANNO: AustriaN Newspapers Online, 2011. Dostupno na: <http://anno.onb.ac.at/> (11.11.2015.)

⁶⁴ Filipović, I., Martek, A. Posjet Austrijskoj nacionalnoj knjižnici, Odjelu digitalnih usluga (Portal digitaliziranog povijesnog austrijskog prava – ALEX), Beč, Austrija. // Arhivski vjesnik 53(2010). str. 350-355. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=93718 (13.11.2015.)

⁶⁵ The British Library. The British Newspaper Archive. Dostupno na: <http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/> (11.11.2015.)

Osim novina i časopisa, arhiv nudi pretraživanje pisama, osmrtnica i oglasa objavljenih u Velikoj Britaniji od 1800. godine sve do 1950. Interaktivnom kartom koja se nalazi na početnoj stranici arhiva može se jednim klikom prelaziti preko svih regija Velike Britanije i svih naslova novina koje im pripadaju. Pregledavanje svih dostupnih digitaliziranih materijala omogućeno je mjesečnom ili godišnjom kupnjom pristupa, što može rezultirati limitirajuće za sve korisnike koje ne žele platiti za korištenje usluga.

Svi primjeri dobre prakse digitalizacije zavičajnih zbirki (novinskih i ostalih izvora) imaju zajednički cilj: očuvanje i prezentiranje povijesti i baštine nekog zavičaja, njegovog stanovništva i njihovih prethodnika. Moderne tehnologije spajaju različite svjetove, omogućuju nam jednostavnim korištenjem računalnih usluga pristup u povijesna razdoblja i, bar na kratko, vraćanje u prošlost zbog boljeg razumijevanja sadašnjosti.

4. Društveno – povijesne i kulturne prilike u Istri od druge polovice 19. do prve polovice 20. stoljeća

Na početku 19. stoljeća, etnička slika istarskog poluotoka bila je gotovo zaokružena. Isticala su se dva etnička/kulturna kruga: romanski (talijanski, venecijanski) i slavenski (hrvatski i slovenski). Takva etnička slika oblikovala se počevši od 15. sve do 18. stoljeća temeljem etničke slike srednjeg vijeka koja se sastojala od Hrvata, Talijana, Slovenaca, Istroromana i Furlana. Etnička slika Istre nastala je u vrlo burnom razdoblju velikih nedaća, ratova, graničnih sukoba, pljački, bolesti, razdoblja depopulacije i krize.⁶⁶

Politička zbivanja tijekom 1848. godine otkrila su postojanje svjesne i organizirane nacionalne elite Talijana u Istri, ali i nedostatak nacionalne svijesti u Hrvata, koji još nisu imali svoju građansku elitu. Na izborima za austrijski parlament 1848. bila su u Istri izabrana četiri talijanska zastupnika i samo jedan hrvatski (u izbornom kotaru Podgrad–Volosko–Belaj). Nakon ukidanja apsolutizma za Istru je predviđen Pokrajinski sabor (Istarski sabor); na njemu su se za hrvatske i slovenske kulturne i nacionalne interese zauzimala tri biskupa (porečko-pulski, tršćansko-koparski i krčki), koja su u sabor ulazila po svojoj funkciji (tzv. virilisti), i izborni zastupnici izabrani u kuriji vanjskih općina s područja Istre. Sabor znači početak suvremenoga političkog nadmetanja, odnosno borbe za hrvatska nacionalna prava kroz legalno izabrana tijela državnih vlasti. Na području Istre tada ne izlaze nijedne novine na hrvatskom jeziku, već samo nekoliko talijanskih novina i časopisa. Upravo 1860-ih počinju se otvarati mnogobrojne čitaonice. Početak 1870-ih sudbonosan je za istarske Hrvate zbog jačanja nacionalno--integracijskoga pokreta (hrvatski narodni preporod). Osnovan je list *Naša sloga* i proširio se taborski pokret (tabori).⁶⁷

Početak 1880-ih obilježila je smjena generacija u hrvatskom političkom vrhu. Na političkoj pozornici pojavljuju se tri nova imena koja će obilježiti hrvatski politički pokret tijekom idućih desetljeća: M. Laginja, M. Mandić i V. Spinčić. Smjena generacija donijela je i politički zaokret, jer je stariji naraštaj političara, nadahnut biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom i narodnjaštvom, vodeću ulogu ustupilo mladim pravašima, koji su se zanosili vizijama Ante Starčevića o hrvatskoj državnosti i pripojenju Istre Hrvatskoj. Istarski pravaši surađivali su sa slovenskim političarima u otporu talijanskom iredentizmu. Zaoštrili su jezično pitanje i zatražili potpunu ravnopravnost jezika u javnom životu i Pokrajinskom saboru.

⁶⁶ Šetić, N. O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama: *Naša sloga 1870.-1915.* 2. izd. Zagreb : Dom i svijet, 2005. Str. 40-41.

⁶⁷ Šetić, N., Manin, M. Od sredine XIX. st. do raspada Austro-Ugarske. // Istrapedia. Dostupno na: <http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest-povijest-istre-od-prapovijesti-do-1918-g/istra-a-z/> (06.11.2015.)

Od iznimne je važnosti zaključak Carevinskoga vijeća iz 1883., koji izjednačava talijanski i hrvatski jezik pred sudovima u Istri i Dalmaciji. Preporodni pokret postiže uspjehe: raste broj narodnih čitaonica, a u Kastvu se 1886. otvara prvi Narodni dom u Istri. Osnovana je Družba sv. Ćirila i Metoda za Istru, kojoj je odobren rad 1893., a osnovna joj je zadaća prikupljanje novčanih sredstava za otvaranje hrvatskih pučkih škola u Istri. Na početku 20. stoljeća hrvatski nacionalni pokret u Istri zahvaća cjelokupni hrvatski etnički korpus. Osnovano je ukupno 56 zadruga, štedionica, gospodarskih i konzumnih društava, 11 čitaonica, 10 kulturno-prosvjetnih društava, 6 narodnih domova, 43 Družbine škole itd.

Kultura čitanja među građanstvom počela je osnivanjem čitaonicama, kupovanjem knjiga i periodike zbog većeg broja zainteresiranih čitatelja. Čitaonice su postala mjesta za međusobno diskutiranje, razmjenjivanje informacija o pročitanoj. Prostorije gdje su se nalazili korisnici čitalačkih društava bile su slične knjižničnim, npr. svaka čitaonica je imala svoju prostoriju, nabavljale su se i izdavale na korištenje knjige i periodika (u čitaonici ili kod kuće). Ponekad su čitalačka društva organizirala vlastite knjižnice kojima su upravljali knjižničari odgovorni za knjižnični fond, a ukoliko nije postojao knjižničar, poslove evidencije i posudbe obavljao je tajnik društva.⁶⁸

Cijeli proces širenja čitalačke publike utjecao je i na promjene organizacije društva. Širenjem knjiga i periodike među publikom, počeo se širiti interes i za osnivanjem pučkih (narodnih) knjižnica.⁶⁹

Čitaonice nisu bile samo mjesta za čitanje novina, časopisa i knjiga; one su bile i sastajalište istomišljenika, rodoljuba, stjecište ljudi i ideja, mjesta gdje su se organizirali tečajevi opismenjivanja, predavanja o gospodarskom, zdravstvenom i općem prosvjećivanju. Čitaonice su bile zapravo ključan čimbenik ne samo kulturnog, prosvjetnog i gospodarskog napretka i razvoja, nego i političkog i društvenog preporoda u cijelosti.⁷⁰

Prve veće knjižnice u Istri nastale su već u srednjem vijeku u benediktinskim, franjevačkim i pavlinskim samostanima. Većina tih knjižnica zatvoreno je u drugoj polovici 18. stoljeća. Najstarije očuvane knjižnice na području Istarske županije su u franjevačkim samostanima u Pazinu i Rovinju.⁷¹

⁶⁸ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003. Str. 22.

⁶⁹ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003. Str. 22.

⁷⁰ Stipanov, J. Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj : od početka do današnjih dana. Zagreb : Školska knjiga, 2015. Str. 140-141.

⁷¹ Knjižnice Istarske županije : vodič / glavni urednik Bruno Dobrić; [prijevod sažetka na talijanski jezik Liana Diković]. Pula : Društvo bibliotekara Istre, 2010. Str. 11.

Jedna od najstarijih i najvećih znanstvenih knjižnica u Istri bila je Mornarička knjižnica (Knjižnica Carske i kraljevske mornarice), središnja knjižnica austrijske (kasnije austro-ugarske) ratne mornarice, osnovana 1802.⁷²

U doba Austro-Ugarske Monarhije sve talijanske, hrvatske, slovenske i njemačke državne škole u Istri imale su knjižnicu.⁷³

Veliku prometnu i gospodarsku važnost imala je izgradnja željezničke pruge do Pule (1876). Iz Venecije su u Pulu preseljeni glavna ratna luka Habsburške Monarhije (1853.) i Arsenal (1856). Brzim razvitkom Pula je 1890-ih postala najveći istarski grad (36.000 stanovnika, 1900.) i najjače gospodarsko središte. Rasla je i njezina administrativno-politička važnost: Pokrajinski sabor prestao se sazivati u Poreču i sastajao se u Kopru ili u Puli.

Godine 1838. osnovane su un sklopu ilirskog pokreta, prve hrvatske čitaonice u Varaždinu, Karlovcu i Zagrebu a u Istri osnovane su 1870., predstavljene u prvim hrvatskim novinama u Istri koje su pridonijele širenju hrvatskih čitaonica, a prva čitalačka društva u Istri osnovana su u prvoj polovici 19. stoljeća. Prvo talijansko čitalačko društvo u Puli bilo je *Società di lettura*, osnovano 1848. godine, a u njemu okupljali su se intelektualci da bi čitali novine i razmijenjivali ideje. Od šezdesetih godina 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata bilo je više od stotinu čitalačkih društva, a 1869. osnovana je prva čitaonica u Puli.⁷⁴

Godine 1888. list *Il Diritto Croato* pokrenut je u Puli, a onamo se 1899. iz Trsta preselilo i uredništvo *Naše sloge*.⁷⁵

Svršetkom Prvoga svjetskog rata, raspadom Austro-Ugarske Monarhije i talijanskom okupacijom u studenome 1918. mijenja se upravno ustrojstvo u Istri. Talijanski vojni zapovjednici ukinuli su odbore Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba, a vlast su preuzeli vojni namjesnici. Središte pokrajinske vlasti bilo je u Poreču, a Guvernerata u Trstu. Istra je podijeljena na šest političkih kotara. U Rimu je pri Predsjedništvu ministarskoga savjeta osnovan Središnji ured za nove pokrajine Kraljevine, koji je preuzeo civilne funkcije Vrhovnoga zapovjedništva. Istra i njoj pripadajući otoci formalno su priključeni Rapallskim ugovorom (12. studenog 1920.) i Zakonom o aneksiji (19. prosinca 1920.) Kraljevini Italiji. Proces izjednačavanja zakonodavstva, odnosno uništenja lokalne samouprave i autonomije, bit će dovršen dolaskom fašista na vlast (1922.). Tada je na čelo pokrajine postavljen prefekt

⁷² Knjižnice Istarske županije : vodič / glavni urednik Bruno Dobrić; [prijevod sažetka na talijanski jezik Liana Diković]. Pula : Društvo bibliotekara Istre, 2010. Str. 11.

⁷³ Knjižnice Istarske županije : vodič / glavni urednik Bruno Dobrić ; [prijevod sažetka na talijanski jezik Liana Diković]. Pula : Društvo bibliotekara Istre, 2010. Str. 12.

⁷⁴ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003. Str. 24.

⁷⁵ Šetić, N., Manin, M. Od sredine XIX. st. do raspada Austro-Ugarske. // Istrapedia. Dostupno na: <http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest-povijest-istre-od-prapovijesti-do-1918-g/istra-a-z/> (06.11.2015.)

kao najviša državna izvršna vlast, podvrgnuta mu je sva uprava pokrajine, a odgovoran je bio izravno predsjedniku vlade.⁷⁶

Fašistički korporativizam promijenio je društvena i gospodarske odnose. Počelo je bezrazložno osvećivanje, laičko i nasilno miješanje politike u gospodarstvo, koje se sustavno odvijalo do konjunktura u drugoj polovici 1925. Socijalne reforme nisu ništa promijenile, već su i konzervirale postojeće stanje. Ti su procesi u Istri produbili jaz između imućnih i siromašnih, polit. moćnika i podanika. Uz takvu društveno-gospodarsku pozadinu Hrvati i Slovenci na političkoj sceni nisu igrali, niti su mogli igrati odlučujuću ulogu. Ipak, hrvatsko-slovenska politička nazočnost zabrinjavala je talijanske građanske političke snage. U poratnoj Istri (1918.–26.) političke su stranke pokušale svoj način djelovanja, programe i ciljeve prilagoditi novim okolnostima. Tek je 1926.–27. fašizam u Istri ušao u prvu fazu institucionalizacije, kad su se, u vrlo kratkom razdoblju do 1929., naglo počele razvijati režimske kulturne, gospodarske, političke i obrazovne institucije i udruženja, fašistički sindikati i dr. Specifičnu istarsku etničku situaciju talijanska okupacijska, a poslije i civilna državna vlast, nije namjeravala priznati kao *status quo*. Istodobno s čistkom Hrvata i Slovenaca u upravi, sudstvu i prosvjeti, talijanska je vlast pozorno pratila sve svoje moguće protivnike.⁷⁷

Objavom rata 1940. u istarskoj su pokrajini uvedene restriktivne i represivne mjere. Odredbama Ministarstva rata i Ministarstva unutarnjih poslova hrvatski i slovenski vojnici udaljeni su iz jedinica raspoređenih duž granice s Kraljevinom Jugoslavijom. Pozivanje mnogih Istrana u vojsku, pogotovo Hrvata i Slovenaca, dovelo je do propadanja poljodjelstva, zbog čega je sam prefekt pozvao Ministarstvo unutarnjih poslova da Istrane pusti kućama. Zbog pretjeranoga novačenja iz političkih razloga, nedostajalo je oko 25000 radnika. Već prvih dana Drugog svjetskog rata u Istri su organizirane posebne straže za zaštitu svih poduzeća važnih za talijansku vojsku, koje su činili članovi fašističke stranke ili sindikata, a potom i podobni nefašisti. Među mlađim je fašistima 1940. zavladała prava pomama za ratom, pa su se dobrovoljno prijavljivali u vojsku. Nakon sloma Kraljevine Jugoslavije (1941.) dio tih jedinica ratovao je na hrvatskom anektiranom području (Dalmacija), u Gorskom kotaru i Bosni. Nakon 1945. godine, Istra je postala sastavni dio Hrvatske u

⁷⁶ Šetić, N., Manin, M. Od sredine XIX. st. do raspada Austro-Ugarske. // Istrapedia. Dostupno na: <http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest-povijest-istre-od-prapovijesti-do-1918-g/istra-a-z/> (06.11.2015.)

⁷⁷ Šetić, N., Manin, M. Od sredine XIX. st. do raspada Austro-Ugarske. // Istrapedia. Dostupno na: <http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest-povijest-istre-od-prapovijesti-do-1918-g/istra-a-z/> (06.11.2015.)

tadašnjoj Jugoslaviji. Obilježila se tako integracija nacije u Istri koja je potrajala već duže vrijeme pa skoro do 1990. godine.⁷⁸

4.1. Tiskarstvo u Istri od druge polovice 19. do prve polovice 20. stoljeća

Tiskarstvo u Istri tijekom druge polovice 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća pratilo je ozračje multikulturalne i višejezične sredine.⁷⁹

Prva moderna tiskara u Istri smatra se tiskara pod nazivom *Tipografia istriana* s tadašnjim sjedištem u Rovinju u ulici Valdibora 28, utemeljena radom braće Antonia i Gaspara Coane, doseljenika iz Venecije, koji su pokrenuli svoju tiskarsku djelatnost. Prvi tjednik koji je izlazio u Rovinju bio je *L'istriano*, a izlazio je od 1860. do 1861. godine. Zastupao je ekonomske i druge građanske interese Pokrajine i smatra se prvim nakladničkim pothvatom u Istri.⁸⁰ Rovinj je tada bio tiskarsko središte izričite važnosti te je sedamdesetih godina 19. stoljeća u njemu izlazilo čak 14 periodičkih publikacija na talijanskom jeziku.⁸¹

U drugoj polovici 19. stoljeća Poreč je bio političko središte i sjedište Istarskog sabora i ureda pokrajinske vlasti. Najstariji sin rovinjskog tiskara Antonia Coane, Gaetano Coana, 1875. doselio je u Poreč, i 1876. utemeljio vlastitu tiskaru pod imenom *Tipografia Gaetano Coana*. Djelovanje tiskare započelo je tiskanjem tjednika *La sveglia* koji je bio namijenjen pulskom čitateljstvu i lokalnim problematikama. Među najznačajnijim periodičkim publikacija tiskara je objavljivala i tjednik *L'istria*, službeno glasilo Pokrajinskog odbora koji je izlazio od 1882. do 1903. koji se bavio temama iz istarske zavičajne povijesti, industrije i trgovine i o istaknutim Istranima.⁸²

Pula je, sredinom 19. stoljeća postala glavna luka Austrijske Monarhije te se tiskarska djelatnost počela razvijati tek šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća. Tako je 1869. godine Gregorio Seraschin, tiskar iz Rovinja, utemeljio prvu tiskaru u Puli. Gregorio Seraschin započeo je svoju tiskarsku djelatnost tiskanjem prvih pulskih novina na talijanskom jeziku pod nazivom *L'Arena*. Pretpostavlja da nisu dugo izlazile. Osim *L'Arene*, iz tiskare *Seraschin* izašlo je još nekoliko glasila na talijanskom jeziku: *Eco dell'Arena* (1874.), *Il*

⁷⁸ Šetić, N. O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama : Naša sloga 1870.-1915. 2. izd. Zagreb : Dom i svijet, 2005. str. 56-57.

⁷⁹ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁸⁰ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.). Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁸² Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

risorgimento (1878.-1879.), *Pola* (1883.-1885.), *L'eco di Pola* (1887.-1897.), *Il patriota* (lipanj 1889.). Od tjednika koje je izdavao i tiskao nakladnik Ante Jakić u tiskari *Seraschin*, izdvaja se tjednik na talijanskom jeziku *Il diritto croato*, u nakladi od 770 primjeraka.⁸³ Osim tiskare *Seraschin*, u Puli je od osamdesetih do kraja 19. stoljeća djelovala i tiskara *Bontempo*. Nalazimo je u impresumu dvojezičnog tjednika *Pola*. Tiskara je tijekom svog djelovanja izdala još nekoliko glasila: tjednik *Pola*, časopis *La penna* (1886.), tjednik *La settimana* (1887.), časopis *Gazzetta di Pola* (siječanj-svibanj 1894.), novine *Il giovane pensiero* (1887.-1897.), *Gazzetta del popolo* (1899.).⁸⁴ Od konca 19. stoljeća do Prvog svjetskog rata djelovale su prve hrvatske tiskare u Istri. U Puli djelovat će *Laginja i dr.* i *Josip Krmpotić* i tiskara *Bocassini & C.o.*, osnovana isključivo za potrebe talijanskog nakladništva (*Atti del museo civico di Pola*, 1903. 1904., vodnjanski humoristični list *La Befana*, 1904.-1907., *La Fiamma*, 1911.-1912., *L'istria socialista*, svibanj-lipanj 1911. i dr.)⁸⁵ te tiskara *Tiskovnog društva* u Pazinu. Prva hrvatska tiskara u Istri utemeljena je 1. kolovoza 1898. godine pod nazivom *Narodna tiskara*. Kupljena je na dražbi slovenskog tiskara Andreja Gabrščka. Nakon preimenovanja tiskare u *Josip Krmpotić i drugi*, i dalje pod vlasništvom Gabrščkova, počela se tiskati *Naša sloga*, (6. srpnja 1899.), prethodno tiskana u Trstu. List je bio prvi najdugovječniji list u vrijeme hrvatskog preporoda u Istri. Kasnije je preimenovana u tiskaru *Laginja i dr.* iz koje je izlazio mjesečnik *Mladi Istranin*, prvi istarski časopis na hrvatskom jeziku namijenjen mladeži za zabavu i pouku, jedan od najkvalitetnijih dječjih listova u tadašnjoj Hrvatskoj.⁸⁶

Od 1905. do 1918. godine u Puli izlazi dnevnik na njemačkom jeziku *Polaer Tagblatt* (od 1905. do 1906. pod nazivom *Polaer Morgenblatt*/Pulski jutarnji list), čiji je izdavač i tiskar bio Josip Krmpotić zajedno sa sinom Mariom.⁸⁷

Najveću nakladu (10.000 primjeraka) imao je talijanski dnevnik *Il Giornale di Pola*, blizak talijanskoj liberalnoj stranci, dok je njemački *Polaer Tagblatt* imao nakladu od 1.400 primjeraka.⁸⁸

⁸³ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁸⁴ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁸⁵ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁸⁶ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁸⁷ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003. Str. 44.

⁸⁸ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003. Str. 44.

„Krajem 19. i početkom 20. stoljeća Pula je i za Istarske Hrvate postala značajno gospodarsko i kulturno središte, što se očitovalo u pokretanju novina i časopisa, osnivanju tiskara i novčarskih ustanova i organiziranju društava.“⁸⁹

Među najistaknutijim časopisima u Istri preporodnog pokreta ističe se *Narodna prosvjeta* koju izdaje istoimeno učiteljsko društvo kao mjesečnik za školstvo, književnost i prosvjetu, a stalni su suradnici najznačajniji pisci istarske preporodne književnosti (Vladimir Nazor, Viktor Car Emin, Anton Kalac i dr.).⁹⁰

Nakon tiskare *Tiskovnog društva*, u Pazinu će početkom 20. stoljeća, na samom kraju preporodna razdoblja, biti pokrenuta prva tiskara hrvatskog narodnog preporoda u Istri. Iz ove je tiskare počeo izlaziti list *Omnibus*, najprije kao dnevnik a zatim kao tjednik. Na početku je bio trojezičan, na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku, a kasnije samo na hrvatskom i talijanskom jeziku, kao političko glasilo nacionalnog pokreta koji je branio interese hrvatskog dijela stanovništva.⁹¹

Tijekom Prvog svjetskog rata tiskarske i nakladničke djelatnosti prekidaju svoje bogatu aktivnost, ponajprije zbog nepovoljnih političkih prilika. Bile su uništene gotovo sve tiskare. Mnogobrojne su tiskare radile i raspačavale periodičke publikacije, gospodarskog, političkog i društvenog karaktera. Spomenuti je da se tada objavljivalo na više jezika, što je doprinosilo stvaranju multikulturalne podloge i očuvanju narodnog identiteta žitelja Istre. Struktura stanovništva Istre tijekom 19. stoljeća prikazana je upravo višejezičnim listovima, časopisima te ostalom građom koja se tiskala i izdavala za multietničku skupinu ljudi koji su prolazili kroz nekoliko vlasti. U to je vrijeme čitalačka publika bila je ograničena na građansku elitu, a kasnije se proširila i na radnička i seljačka društva, tvoreći tako potrebu za knjigom kao sredstvom obrazovanja i emancipacije.⁹²

„Tiskarska praksa druge polovice 19. i prve polovice 20. stoljeća u Istri odraz je multikulturalne sredine koja je uključivala suživot pripradnika različitih narodnosti.“⁹³

⁸⁹ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003. Str. 44.

⁹⁰ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁹¹ Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁹² Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\).br.3-4](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005).br.3-4). (31.10.2015.)

⁹³ Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003. Str. 227.

4.2. *Naša sloga*

Prve hrvatske novine u Istri, *Naša sloga*, izlazile su u Trstu (1870.-1899.) i Puli (1899.-1915.). List je prestao izlaziti 25. svibnja 1915. Najzaslužniji za njihovo pokretanje bio je biskup Juraj Dobrila.

Već od prvog broja, u rubrici *Pogled po svijetu*, *Naša sloga* donosila je komentare o političkom i socijalnom položaju Hrvata u Hrvatskoj i o Slavoniji i njihovim nastojanjima očuvanja i prosperiteta vlastitog identiteta i položaja. List je predstavljao javnosti problem hrvatske teritorijalne, političke, duhovne i nacionalne rascjepkanosti te razjedinjenosti.⁹⁴

Prvi broj objavljen je 1. lipnja 1870., na četiri stranice. Prvi urednik bio je svećenik Antun Karabaić, nakon njega list su uređivali Andrija Novak, Lovro Testen, Karlo Kiršjak i Matko Mandić. Do 1884. izlazile su kao dvotjednik, nakon toga kao tjednik (od 1900. do 1902. izlazile su dvaput tjedno). Tijekom prvih godina list je tiskan u 500 primjeraka, a godine 1879. imao je 1033 pretplatnika.⁹⁵

Podnaslov lista bio je: *Poučni, gospodarski i politički list*, što je određivalo programsko usmjerenje novina i sadržaje: političko-nacionalne teme, školstvo, savjeti za poljodjelstvo, književni prilozi. Objavljivane su i brojne reklame. Od srpnja 1899. izlazile su u Puli, gdje je najprije tiskana u tiskari Andrije Gabrščka, zatim u tiskari Josipa Krmpotića, i na kraju u tiskari Laginja i dr. (jedan od vlasnika bio je Matko Laginja). Tada su list uređivali Matko Mandić, Stiepo Gljivić, Josip Hain i Jerko Mahulja. Najpopularniji članak u listu bio je razgovor Jurine i Franine, pisan na istarskoj čakavici.

4.3. *Corriere istriano*

Pulske dnevne novine na talijanskom jeziku počele su izlaziti 1. siječnja 1919. pod naslovom *L'Azione*. U prvim godinama izlaženja imao je «socijalreformistički politički profil, a financirale su ga talijanske banke» (dr. Darko Dukovski). Osnovali su ga odvjetnik Antonio De Berti, koji je bio direktor lista, i Bernardo Staffetti, odgovorni urednik, a nakladnik je bilo društvo *Società editrice L'Azione*. Do 1921. list je bio neovisan, a nakon početka suradnje s fašistima 1921. list gubi neovisnost te postaje fašističkim dnevnikom (D. Dukovski). Godine 1922. vlasnik lista postaje *Federazione Fascista Polese* (Pulska fašistička federacija) koja je

⁹⁴ Šetić, N. O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama : *Naša sloga* 1870.-1915. 2. izd. Zagreb : Dom i svijet, 2005. Str. 147.

⁹⁵ Dobrić, B. INO (Istarske novine online): *Naša sloga* (Trst, Pula, 1870.1915.): Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/nasa_sloga2.html (03.11.2015.)

1924. osnovala izdavačko poduzeće *L'Unione Editrice Istriana*. Godine 1924. Giovanni Mrach (Maracchi) je postao direktor lista, a Giuseppe Leonardelli urednik. Od 1.siječnja 1929. dnevnik mijenja ime u *Corriere istriano* i postaje organom Nacionalne fašističke stranke za Istru. Prestaje izlaziti 1945. godine.⁹⁶

4.4 *Polaer Tagblatt*

Jedini pulski dnevnik na njemačkom jeziku, *Polaer Tagblatt* počeo je izlaziti 1905. pod naslovom *Polaer Morgenblatt* (Pulski jutarnji list). Uređivao ga je Ferdinand Stepanek, a od 16. studenog 1905. Otto Ottisch. Sjedište uredništva bilo je u tiskari Josipa Krmpotića (1864-1949), koji je tiskao ovaj dnevnik. Zbog financijskih poteškoća pri izdavanju lista njegov vlasnik Karl Kupelwieser (1872-1930) je 1906. prepustio izdavačka prava za njegovo objavljivanje Krmpotiću. Tada je naslov novina promijenjen u *Polaer Tagblatt* (Pulski dnevnik), a pod tim nazivom je izlazio od 18. lipnja 1906. do 13. studenoga 1918.⁹⁷

List je imao nakladu oko 1.400 primjeraka. Najduže razdoblje njegov je urednik bio Hugo Dudek, koji je uređivao list u skladu s interesima austrougarske Ratne mornarice, odnosno države. List je objavljivao vijesti iz svijeta i lokalne vijesti, posebno one koje su vezane za austrougarsku Mornaricu. Njegovo izlaženje subvencionirala je država, a djelomično je bio financiran oglasima i pretplatom. List je najčešće objavljivao na 4 stranice, izuzetno na 6 ili 8 stranica.⁹⁸

Dnevnik je nastao u posebnom povijesnom kontekstu. Budući da je Pula od sredine 19. stoljeća do 1918. bila glavna ratna luka Austro-Ugarske Monarhije, u gradu su živjeli brojni njemački časnici Ratne mornarice i državni službenici, zajedno s obiteljima. Oni su iz metropola Monarhije, odakle su većinom doselili u Pulu, donijeli i razvijene kulturalne navike, među kojima je važno mjesto zauzimalo čitanje novina i knjiga na njemačkom jeziku. Dnevnik je sadržavao redovite rubrike: vijesti iz svijeta; dnevne vijesti vezane za Austro-Ugarsku Monarhiju (najčešće vijesti koje se odnose na rad Parlamenta, Carevinskog vijeća i austrijske vlade u Beču i vijesti koje se odnose na rad Istarskog sabora i regionalne i lokalne /pulske/ uprave); dnevne zapovjedi Lučkog admirala koje se odnose na mornaricu i vojsku u

⁹⁶ Dobrić, B. INO (Istarske novine online): *Corriere istriano* (1934.-1938.): Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/corriere_istriano2.html (03.11.2015.)

⁹⁷ Dobrić, B. INO (Istarske novine online). *Polaer Tagblatt*: Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/polaer_tagblatt2.html (03.11.2015.)

⁹⁸ Dobrić, B. INO (Istarske novine online). *Polaer Tagblatt*: Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/polaer_tagblatt2.html (03.11.2015.)

Puli; oglasnik društvenih i zabavnih programa u gradu (vijesti o društvenim priredbama, koncertima, kinematografskim predstavama i sl.); feljtoni i romani u nastavcima; brzojavne vijesti (agencijske vijesti preuzete od «K.k. Korrespondenzbureau-a» u Beču); mali oglasnik; telegrafska vremenska prognoza (koju je dnevno sastavljao pulski Hidrografski zavod); reklame (najčešće su ispunjavale cijelu posljednju stranicu dnevnika). Pojedine reklame su sadržavale fotografije i ilustracije. Posljednjih 8 godina izlaženja pojedini brojevi opremljeni su ilustracijama i fotografijama.⁹⁹

5. Projekt digitalizacije Istarskih novina online: INO projekt

„S digitalizacijom globalne informacijske infrastrukture došlo je do globalizacije informacijskih sustava. Komunikacija putem računala postala je svakodnevnicom, a količina dostupnih informacija sve je veća.,¹⁰⁰

Prije samog početka digitalizacije i idejnog projekta, valja uzeti u obzir nekoliko faktora koja će definirati odabir materijala za digitalizaciju: očuvanje već oštećene građe, očuvanje izvornika i omogućavanje pristupa građi, stvaranje nove ponude svim korisnicima knjižnice, popunjavanje postojećeg fonda te osuvremenjivanje.

Svaka ustanova koja planira digitalizirati svoju građu te tako vječno očuvati svoj fond, mora pripaziti na nekoliko čimbenika: intelektualnu i fizičku prirodu materijala koju želi digitalizirati, najjeftiniju varijantu i najsigurniju metodu digitalizacije, vrijednost građe i potencijalne korisnike tj. njezino predviđeno korištenje, da li će se postupak digitalizacije odvijati unutar ili izvan institucije radi financijskog planiranja projekta.

Stvarna potreba korisnika za elektroničkom građom određuje potrebu za digitalizacijom a sve više korisnika koristi elektroničko pretraživanje, koristi elektroničku građu te tisak na zahtjev: to znači da svaka ustanova mora osuvremeniti i upotpuniti svoj fond, kako u tiskanom obliku tako i u elektroničkom obliku.

Osim planiranja i izvedbe digitalizacije valja pomno razmisliti o zaštiti autorskog prava, koja igra važnu ulogu pri samom početku odabira materijala. Ako predloženi projekt digitalizacije uključuje materijale koji su zaštićeni autorskim pravom, mora se zatražiti dozvola za korištenje. Ako se dozvola ne dobije, valja mijenjati cilj projekta.

Jedan od najvažnijih elemenata planiranja projekta je analiza predviđenih troškova te izračun izvora financiranja (ako postoje). Funkcije kao što su pripremanje materijala za skeniranje,

⁹⁹ Dobrić, B. INO (Istarske novine online). Polaer Tagblatt: Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/polaer_tagblatt2.html (03.11.2015.)

¹⁰⁰ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 9.

indeksiranje, bibliografski opis, procesi nakon skeniranja te upravljanje digitalnim entitetama poslije procesa digitalizacije često ne bivaju uvršteni u okvir troškova projekta. Sveučilišna knjižnica u Puli prikuplja publikacije i posreduje informacije potrebne u nastavi na visokoškolskim ustanovama koje djeluju u Puli te prikuplja knjižničku građu koja se odnosi na Istru. Knjižnica čuva više fondova i zbirke, tako i zavičajnu zbirku *Histricu*.

Zavičajna zbirka *Histrica* (**Prilog 2.**) pohranjuje djela o Istri, autora iz Istre i djela objavljena u Istri do 1945. godine. Zbirka je nastala djelom iz prikupljenog fonda Pokrajinske knjižnice Istre - Biblioteca Provinciale dell'Istria 1950-ih godina. Zbirka sadrži oko 15.000 svezaka monografija, 2.200 svezaka časopisa i 384 naslova novina.¹⁰¹

Svjesna značajnosti zbirke i posebnosti građe, Sveučilišna knjižnica odlučila je osim zbog sadržajnog značenja rijetkosti sačuvanih primjeraka novina i zbog krhkosti materijala na kojem su tiskane novine, krenuti s digitalizacijom starih istarskih novina, tkz. INO projektom (Istarske novine online).¹⁰²

5.1. Zavičajna zbirka *Histrica* Sveučilišne knjižnice u Puli

Sveučilišna knjižnica u Puli opća je i znanstvena knjižnica regionalnog značaja, sastavni dio Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Utemeljena je 1949. pod nazivom Naučna biblioteka, a svoj fond preuzela je od Pokrajinske knjižnice Istre (Biblioteca Provinciale dell'Istria), osnovane 1930. u Puli spajanjem triju većih knjižnica: knjižnice bivšega Pokrajinskog odbora (Biblioteca Provinciale dell'Istria, osnovana 1861. u Poreču i 1922. preseljena u Pulu), pulske Gradske knjižnice (Biblioteca Civica, 1903.) i knjižnice Istarskoga društva za arheologiju i domovinsku povijest (Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, osnovana 1884. u Poreču). Od 1932. Pokrajinska knjižnica Istre dobivala je obvezni primjerak publikacija iz Istre. Između 1943. i 1947. dio njezina fonda odnesen je u Italiju, što joj je nadoknađeno 1961., kada joj je talijanska vlada ustupila sredstva za kupnju knjiga u Italiji. Od 1945. postala je gradskom posudbenom knjižnicom. Zbog velikog nedostatka knjiga na hrvatskom jeziku, 1950.-ih započinju se sustavno nabavljati stare hrvatske knjige. Od 1951. primala je izbor obveznoga primjerka publikacija iz Hrvatske, a od 1956. dobivala je obvezni primjerak sveukupnoga tiska s područja Hrvatske. U to joj je vrijeme dodijeljeno i oko 12.000 svezaka knjiga iz knjižnica bivših talijanskih i njemačkih srednjih škola i knjižni fondovi

¹⁰¹ Zavičajna zbirka *Histrica*. Sveučilišna knjižnica u Puli., 2015. Dostupno na: <http://www.escape.hr/skpu/index.php?histrica> (31.10.2015.)

¹⁰² Dobrić, B. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži: Pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1-4(2009). str. 53-63. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=127520 (29.10.2015.)

nakon Drugog svjetskog rata podržavljene i zaplijenjene imovine ustanova iz Istre, npr. stara knjižnica bivšega benediktinskog samostana u Dajli (nedaleko od Umaga) s približno 4000 svezaka knjiga (u novije vrijeme najvećim dijelom vraćene crkvenim vlastima). Od 1961. do 1964. vlasnik joj je i osnivač Općina Pula, a 1979. udružena je u Sveučilište u Rijeci, koje je 1994. postalo njezinim vlasnikom i osnivačem, te 1995. dobiva naziv Sveučilišne knjižnice.¹⁰³ Od 1968. smještena je u zgradi podignutoj 1908. za državnu njemačku pučku školu.¹⁰⁴

Povijesna zbivanja u Istri uključuju pojavu višejezične i multikulturne knjižne produkcije uvažavajući da je Istra bila pod trostrukom vladavinom (Austro-Ugarska Monarhija, Kraljevina Italija-Regno d'Italia, spajanje s Hrvatskom), većina građe iz zbirke su publikacije na talijanskom, hrvatskom i njemačkom jeziku.

Osim *Zavičajne zbirke Histrica*, knjižnica pohranjuje i *Zbirku starih i rijetkih knjiga i rukopisa* koja posjeduje oko 200 svezaka knjiga, među njima su 4 inkunabule, 155 svezaka knjiga iz 16. stoljeća, 20 knjiga iz 17. stoljeća, *Croatica* (do 1850.); čuvaju se i rukopisi i korespondencija istarskih znanstvenika iz 19. stoljeća (P. Kandlera, C. De Franceschija, T. Lucianija, P. Stancovicha, G. Dalla Zonce). Najstariji je rukopis *Translatio corporis beate Eufemie*, pergamentni kodeks nastao u Rovinju u 14. stoljeću. Čuva se i oko 3000 svezaka knjiga preuzetih iz nekadašnje knjižnice austrougarskog Mornaričkog kasina (*Marinekasino-Bibliothek*), osnovanoga u Puli 1870. *Glazbena zbirka* sadrži oko 700 svezaka notnih publikacija i fonoteku s 2480 zvučnih zapisa, pretežito klasične glazbe, a najvrjednija su joj građa 3 svezaka autografa partiture opere *Nozze Istriane* Antonia Smareglie.¹⁰⁵

Grafička zbirka sadrži slikovnu građu: tiskane grafičke mape nekadašnje obrtničke škole u Puli (541 svezaka na njemačkom i talijanskom jeziku), slike i grafičke mape umjetnika iz Istre, stare razglednice, fotografije, plakate i dr.¹⁰⁶

¹⁰³ Dobrić, B., Leksikografski zavod Miroslava Krlež., 2008. Dostupno na: <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2637> (31.10.2015.)

¹⁰⁴ Knjižnice Istarske županije : vodič / glavni urednik Bruno Dobrić; [prijevod sažetka na talijanski jezik Liana Diković]. Pula : Društvo bibliotekara Istre, 2010. Str. 43.

¹⁰⁵ Zavičajna zbirka *Histrica*. Sveučilišna knjižnica u Puli. 2015. Dostupno na: <http://www.escape.hr/skpu/index.php?histrica> (31.10.2015.)

¹⁰⁶ Zavičajna zbirka *Histrica*. Sveučilišna knjižnica u Puli. 2015. Dostupno na: <http://www.escape.hr/skpu/index.php?histrica> (31.10.2015.)

5.2. Kontekst i pozadina projekta

Posebnost zavičajne zbirke *Histrica* sastoji se od višejezične građe koja sadržava djela o Istri, djela objavljena do 1945. godine u Istri i djela istarskih autora. Zbirka je nastala odlukom Pokrajinske knjižnice Istre 1950.¹⁰⁷, da svoj fond ustupi Naučnoj biblioteci (danas Sveučilišnoj knjižnici) u Puli prilikom njezinog osnutka 1949. godine.¹⁰⁸

INO projekt predstavlja multikulturalnu baštinu Istre – stare i rijetke hrvatske, talijanske i njemačke novine objavljene u Istri, a u planu je digitalizirati stare novine na slovenskom jeziku. Dostupno je oko 35.250 stranica starih novina, a korisnicima je omogućeno pretraživanje informacija o povijesnim zbivanjima u Istri kao i povijest gradova i manjih naseljenih mjesta u navedenom razdoblju.¹⁰⁹

Danas Zavičajna zbirka broji 16.000 svezaka monografija, oko 2.200 svezaka časopisa i 384 naslova novina. Publikacije objavljenje do 1945. većinom su na talijanskom jeziku budući da je Istra od 1918. do 1943. bila u sastavu Kraljevine Italije, a manjim dijelom broje se publikacije na hrvatskom i njemačkom jeziku; međutim, publikacije objavljenje nakon 1947. kada je Istra priključena Hrvatskoj, tiskane su na hrvatskom jeziku.¹¹⁰ Novinski fond sadrži 426 naslova novina koje su izlazile u Istri od 1808. do danas, no, pristupilo se i nabavljanju darovima i manjim dijelom i kupnjom budući da je novinski fond Pokrajinske knjižnice Istre bio u potpunosti na talijanskom jeziku. Godine 2007. odlučeno je da tjednik *Naša sloga* budu prve novine koje će Knjižnica u sklopu pilot-projekta Istarske novine online predstaviti na Internetu. To su vrlo rijetke novine koje su pristigle u knjižnicu 1970. godine kao donacija. Najveći dio ovih novina, 26 godišta (*Naša sloga*), darovao je gospodin Ante Iveša iz Premanture, koji je između dva svjetska rata emigrirao iz Istre u Zagreb i ponio ih sa sobom (vjerojatno je to razlog što je toliki broj godišta ovih novina uopće sačuvan). Četiri knjižnice u Hrvatskoj i Austrijska nacionalna knjižnica posjeduju nekoliko godišta ovih novina, ali nijedna ne posjeduje potpuni komplet primjeraka.¹¹¹ Stare novine koje su digitalizirane posljednjih dvadesetak godina mikrofilmirane su u Sveučilišnoj knjižnici u Puli,

¹⁰⁷ Pokrajinska knjižnica Istre (Biblioteca provinciale dell'Istria): osnovana je 1861. godine u Poreču.

¹⁰⁸ Dobrić, B. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži: Pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1-4(2009). str. 53-63. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=127520 (29.10.2015.)

¹⁰⁹ Dobrić, B. Istarske novine online. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html> (29.10.2015.)

¹¹⁰ Dobrić, B. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži: Pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1-4(2009). str. 53-63. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=127520 (29.10.2015.)

¹¹¹ Dobrić, B. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži: Pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1-4(2009). str. 53-36. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=127520 (29.10.2015.)

odnosno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. U slučaju *Naše sloge* brojevi koji su nedostajali mikrofilmirani su iz izvornika iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i knjižnice Istarskog društva sv. Ćirila i Metoda u Pazinu (danas knjižnice Pazinskog kolegija), tako je dobiven „virtualni“ komplet, kojem nedostaje nekoliko brojeva.

Ciljevi INO projekta su sljedeći:

- zaštita starih i rijetkih novina iz fonda Knjižnice koje se oštećuju manipuliranjem (prenošenjem, listanjem, vraćanjem na police)
- dostupnost navedenih novina putem interneta: korisnik ne treba dolaziti u knjižnicu čitati stare novine, već knjižnica „donosi“ tražene stare novine u njegov dom (odnosno ustanovama širom svijeta).¹¹²

5.3. Planiranje projekta

Svaki projekt digitalizacije mora biti pažljivo isplaniran i pripremljen. Strateško planiranje za dugoročno upravljanje digitaliziranim kulturnim nasljeđem uključuje raspoređivanje nužnih ljudskih, materijalnih i financijskih izvora, upravljanje rizikom i vremenom, razjašnjavanje i rješavanje pitanja vezanih uz autorska prava, utvrđivanje standarda kvalitete i kontrolu procedura, dugoročno planiranje upravljanja digitalnim zbirkama.

Sljedeći suvremene svjetske trendove vezane za mrežno predstavljanje digitaliziranih kulturno-povijesnih sadržaja koji se čuvaju u kulturnim, obrazovnim i sličnim ustanovama, Sveučilišna knjižnica u Puli je 2005. godine započela projekt digitalizacije starih novina u vlasništvu knjižnice, s ciljem da se korisnicima i široj javnosti omogući pristup tiskanoj kulturnoj baštini Istre.¹¹³

Dakle, riječ je o projektu koji promiče multikulturalne vrijednosti i interkulturni dijalog, s ciljem jačanja razumijevanja i poštivanja kulturnih raznolikosti među stanovnicima Europe. Osim novina, planira se digitalizirati i časopise, te tako proširiti ponudu INO projekta. Nekoliko časopisa je već digitalizirano ali trenutno nisu objavljeni na stranici INO

¹¹² Dobrić, B. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži: Pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1-4(2009). str. 53-63.

Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=127520 (29.10.2015.)

¹¹³ Dobrić, B. Istarske novine online. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html> (29.10.2015.)

projekta (<http://www.ino.com.hr/>) nego na adresi Digitalizirane građe Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli (<http://library.foi.hr/zbirke/pula/index.php>) a to su¹¹⁴:

1. *Mladi Istranin*, Trst, 1922.-1926.
2. *Narodna prosvjeta*, Pula, 1906.-1912.
3. *Narodni gospodar*, Trst 1925.
4. *Hrvatska škola*, Pazin 1912.
5. *Mittheilungen aus dem Gebiete des Seewesens*, Pula, 1873.-1915.

Uz časopise digitalizirano je i nekoliko godišnjaka (školski izvještaji) u sklopu projekta:

1. *Jahresbericht der k. u. k Marine-Unterrealschule in Pola*; (od 1908.: *Jahresbericht der k.k. Staatsrealschule in Pola*), Pola, 1897., 1902.-1914.
2. *Programm des k. k. Staatsgymnasiums in Pola*, Pola 1891 -1914
3. *Annuario del Ginnasio Reale Comunale di Pola*, Pola, 1909-1914
4. *Izješće hrvatske trirazredne mješovite pučke škole u Puli sa usporednicom u Vinkuranu*
5. *Družbe sv. Ćirila i Metoda za šk. god. 1903-1904.*, Pula 1904.

Sveukupno digitalizirano je 100.000 stranica starih novina, časopisa i godišnjaka iz Istre, točnije 21 naslov novina, 8 naslova časopisa i 5 naslova godišnjaka. Od 26. studenoga 2015. objavljene su na stranici INO projekta novine *L'Arena di Pola* (1848.-1963.) U tijeku je digitaliziranje novina *L'eco di Pola* (oko 2000 stranica), *Il popolo istriano* (700 stranica), stara *Naša sloga* (140 stranica) i *Il diritto croato* (650 stranica).

Planira se nastavak digitalizacije novina i časopisa koje Knjižnica ne posjeduje a koje se čuvaju u knjižnicama *Biblioteca Civica* u Trstu i u drugim knjižnicama izvan Hrvatske koje posjeduju takvu građu.¹¹⁵

¹¹⁴ Razgovor s voditeljem projekta, dr.sc. Brunom Dobrićem, knjižničnim savjetnikom Sveučilišne knjižnice u Puli. Pula, 26. listopada 2015.

¹¹⁵ Razgovor s voditeljem projekta, dr.sc. Brunom Dobrićem, knjižničnim savjetnikom Sveučilišne knjižnice u Puli. Pula, 26. listopada 2015.

5.4. Metodologija izrade projekta i digitalizacije

U sljedećim odlomcima objasniti će se kriteriji za odabir hardvera i softvera te uređaja za skeniranje.

Raznovrsna je građa koja se može digitalizirati: tekstualna, slikovna, zvučna, video ili trodimenzionalna (3D). Fizičke dimenzije i osjetljivost građe, određuju odabir opreme te postupke digitalizacije.¹¹⁶

Postoje dvije općenite vrste skenera: koračni i protočni. *Koračni* skeneri skeniraju bez potrebe ljudske supervizije ili intervencije, te mogu skenirati samo ono pojedinačnu građu koja je postavljena na površinu za skeniranje. Koračne skenere dijele se nadalje na: ručne, plošne, skenere za mikrooblike, rotacione, reprografske te 3D skenere. *Protočni* skeneri mogu sami izmjenjivati gradivo za skeniranje (pomoću uvlakača papira ili mehanizama za okretanje stranica), čime se proces digitalizacije automatizira. Pri odabiru uređaja i metode skeniranja valja se savjetovati s konzervatorima ili osobama zaduženim za zaštitu građe kako bi se izbjegla oštećenja prilikom samog rukovanja građom.¹¹⁷

Među najvažnijim karakteristikama skenera nalazimo: brzinu cjelokupnog procesa, razlučivost (rezolucija – što je razlučivost viša, to je bolja kvaliteta skenirane slike), dinamički raspon (što je dinamički raspon veći, to su veći kontrast i dubina boje), polje skeniranja (odnosi se na najveći predmet koji skener može skenirati odjednom), vezni uređaji (uređaji koji povezuju skener s računalom), softver za skeniranje (programi za obradu) i opseg skeniranja (broj stranica koje skener može skenirati na dan).¹¹⁸

Prilikom digitalizacije starih istarskih novina, postupilo se skeniranjem mikrofilmova novina koristeći skener za mikrooblike. Takvi skeneri daju visokokvalitetnu digitalnu sliku te se postupilo modifikacijom JPEG-a formata svake pojedine stranice po pitanju rezolucije, te konverzijom iz JPEG-a u PDF format. Svaki broj novina je uobičajen kreiranjem nove PDF datoteke s pripadajućim stranicama (oko 4 str.) a nakon toga svi brojevi su grupirani po godinama.¹¹⁹

Navedenim postupkom poštuje se načelo zaštite tiskane građe: s jedne strane, mikrofilmiranje je još uvijek (usprkos razvoju informatičkih tehnologija) najtrajniji medij za pohranu kopija tiskanih izvornika, a s druge strane, nove informatičke tehnologije imaju

¹¹⁶ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 33.

¹¹⁷ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 34.

¹¹⁸ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 43-45.

¹¹⁹ Dobrić, B. Projekt Istarske novine online: (INO) Sveučilišne knjižnice u Puli. Zagreb. // Drugi festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 2012. Dostupno na : <http://www.ino.com.hr/index.html> (30.10.2015.)

prednost u odnosu na mikrofilm zbog toga što omogućuju znatno veću dostupnost sadržajima koju su digitalizirani. Stoga, navedeni postupak, poštuje načelo zaštite tiskane građe te ujedno, omogućuje najveću moguću dostupnost sadržaja tiskane kulturne baštine hrvatskoj i svjetskoj javnosti.¹²⁰

Mikrofilmiranje starih istarskih novina (INO) financirali su Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Istarska županija. Godine 2005. mikrofilmovi novina su digitalizirani (skenirani, te prebačeni u PDF format), a 2007. izrađena je web aplikacija za prezentaciju tjednika *Naša sloga*, uz mogućnost pretraživanja. Godine 2008., nastavkom ovog projekta, pridodana su tri nova naslova rijetkih dnevnih novina koje su na trima jezicima (hrvatski, njemački, talijanski) izlazile u Puli početkom 20. stoljeća: *Polaer Tagblatt* (1905-1915), *Corriere istriano* (1934-1938) i *Hrvatski list* (1915 -1918). Na taj način korisnicima je na web-u ponuđena virtualna čitaonica istarskih novina s oko 30.000 stranica starih novina objavljenih na tri jezika. U izradi web aplikacije korištena je HTML/CSS tehnologija u kombinaciji s PHP/Javascript programskim jezikom. Skeniranje mikrofilmova obavila je tvrtka Mikrocop informatički inženjering i usluge d.o.o. Umag, a kreiranje PDF sadržaja i izradu web aplikacije za prezentaciju digitalizirane građe Escape, obrt za Internet usluge Pula.¹²¹

U ovom projektu koristio se I2S HD skener s maksimalnom optičkom rezolucijom od 600 dpi. (u ovom slučaju koristila se rezolucija od 400 dpi.) Sustav skeniranja zasnovan je na 3 spregnute kamere s rezolucijom od 150 megapiksela (možda i više). Na taj način dobivaju se izuzetno precizne slike bez optičkih izobličenja. Brzina skeniranja je otprilike 6 sekundi za kolor sliku u rezoluciji 400 mpx. Ta brzina podrazumijeva skeniranje s automatskim izoštravanjem, generiranjem TIFF slike i 2 puta (ako se snima dvostrano) JPG slike (može i drugi formati) te spremanje na medij. O kojoj se brzini radi govori podatak da je nekomprimirani TIFF dvije novinske stranice velik i do 200 megabajta. Slike je moguće spremati praktički u bilo kojem formatu (TIFF, BMP, JPG, PDF, JPG2000...) pri čemu se svaka od kopija (arhivska i radna) mogu spremati u bilo kojoj rezoluciji ili formatu. Koristila se 32 bitna boja.¹²² Sadržaj se koristi uz pomoć Acrobat readera, a moguće je pregledavati po naslovima, godinama i brojevima izdanja. Unutar godina poredak je po brojevima novina, a svaki pojedini broj sastoji se od određenog broja stranica (npr. novine *Naša sloga* imaju oko 4 stranice). Korisnik odabire naslov novina, zatim godinu izdanja, te potom broj i stranicu novina. Digitalne reprodukcije građe fonda Sveučilišne knjižnice u Puli objavljene na stranici

¹²⁰ Dobrić, B. Istarske novine online. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html> (29.10.2015.)

¹²¹ Dobrić, B. Istarske novine online. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html> (29.10.2015.)

¹²² Razgovor s gospodinom Dankom Tkalecom, vlasnikom tvrtke Point d.o.o., Varaždin, 26. listopada 2015.

INO, smiju se koristiti samo za osobnu uporabu i istraživački rad, te ih nije dozvoljeno objavljivati na internetu ili raspačavati u bilo kojem obliku. Zahtjev za komercijalnu uporabu reprodukcija potrebno je dostaviti Sveučilišnoj knjižnici u Puli u pisanom obliku. Prilikom korištenja slika i tekstova potrebno je navesti izvor u sljedećem obliku: © INO, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Sveučilišna knjižnica, 2007. Korisnici koji žele naručiti izradu digitalnih reprodukcija kvalitete primjerene tiskanju trebaju ispuniti zahtjev u pisanom obliku. Knjižnica će izraditi digitalne reprodukcije u skladu s Pravilnikom o korištenju građe i usluga Knjižnice.¹²³ Pojedini naslovi nalaze u digitalnoj čitaonici METELwin tvrtke POINT d.o.o. iz Varaždina a nekoliko glasila nalaze na stranicama Austrijske nacionalne knjižnice i Državnog Arhiva u Trstu, koje su ustupile svoje novine radi popunjavanja godišta novina ili časopisa. Podaci su kompletirani uz dragocjenu pomoć gospodina Bruna Dobrića, voditelja INO projekta, dr.sc. i knjižničnog savjetnika Sveučilišne knjižnice u Puli.

Novine koje se do studenoga 2015. mogu pregledavati (besplatno) na mrežnoj stranici INO projekta:

Naslov	Vrsta	Količina	Napomena
<i>Naša sloga</i> (Trst, Pula, 1870.-1915.)	Tjednik	2.056 brojeva (oko 8200 stranica)	realizirano u 2007., digitalizirao Escape d.o.o. Pula
<i>Polaer Tagblatt</i> (Pola /Pula/, 1905.-1915.) (od 1905. do 1906. pod naslovom <i>Polaer Morgenblatt</i>)	Dnevne novine na njemačkom jeziku	3.278 brojeva (oko 13.000 stranica)	realizirano u 2008., digitalizirao Escape d.o.o. Pula
<i>Hrvatski list</i> (Pula, 1915.;1918.)	Tjednik na hrvatskom jeziku	775 brojeva (oko 3.000 stranica);	realizirano u 2008., digitalizirao Escape d.o.o. Pula; godišta 1916. i 1917. digitalizirana su 2013. godine (Point d.o.o Varaždin)

¹²³ Dobrić, B. Istarske novine online. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html> (29.10.2015.)

<i>Corriere Istriano</i> (Pola, 1934.-1938.)	Dnevne novine na talijanskom jeziku	1.334 brojeva (oko 5.000 stranica)	realizirano u 2008., digitalizirao Escape d.o.o. Pula
<i>L'Azione</i> (Pola, 1919.-1921.)	Tjednik na talijanskom jeziku	898 brojeva (oko 3.600 stranica)	realizirano u 2009., digitalizirao Escape d.o.o. Pula
<i>Istarska riječ</i> (Trst, 1923.-1929.)	Tjednik na hrvatskom jeziku	313 brojeva (oko 1.250 stranica)	realizirano u 2009., digitalizirao Escape d.o.o. Pula
<i>Istra</i> (Zagreb, 1937.-1938.)	Tjednik na talijanskom jeziku	96 brojeva (oko 400 stranica)	realizirano u 2009., digitalizirao Escape d.o.o. Pula
<i>Brioni Insel-Zeitung</i> (Brioni, 1910.-1913.)	Tjednik/ mjesečnik na njemačkom jeziku	159 brojeva (oko 1.900 stranica)	realizirano u 2011., u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom koja je vlasnik novina i koja se usuglasila s objavljivanjem na mrežnim stranicama.
<i>L'Arena di Pola</i> (1948.-1963.)	Dnevne, od 1953. tjedno na talijanskom jeziku	oko 2.000 stranica	realizirano u 2015., u suradnji s Libero Comune di Pola in esilio (predali su kopiju digitalizirane građe)
<i>Il giornaleto di Pola</i> (Trst, 1900.-1915.)	Dnevnik na talijanskom jeziku	oko 10.000 stranica	Godišta 1900.-1906. (4.562 str.) realizirana u 2011., 1907- 1908 u 2013.; 1909-1913. u 2015. (sada se dovršavaju godišta 1914. i 1915.). Izvornik s kojega su digitalizirane ove novine vlasništvo je Državnog arhiva u Trstu (Archivio di Stato, Trieste) i društva Società

			istriana di archeologia e storia patria, koji su se usuglasili s objavljivanjem na mrežnim stranicama.
<i>Il proletario</i> , (Rovinj - Rovigno 1900.-1904.)	Tjednik na talijanskom jeziku	1.886 stranica	digitalizirao Point d.o.o.; u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom koja je vlasnik novina i koja se usuglasila s objavljivanjem na mrežnim stranicama.
<i>Idea italiana</i> (1896.-1914.) (nekompletno)	Tjednik na talijanskom jeziku	716 stranica	realizirano u 2013., digitalizaciju organizirala Sveučilišna knjižnica u Puli; snimio P. Janičić digitalizirao 718 str.
<i>Le Alpi giulie</i> , (Rovinj - Rovigno 1(1891)-4(1894) –)	Dvotjednik na talijanskom jeziku	268 stranica	realizirano u 2013., digitalizirao Point d.o.o.Varaždin; br. 1-76 (nedostaje 10 brojeva)
<i>Pola</i> (1883.-1885.)	Dnevne novine na njemačkom i talijanskom jeziku	434 stranica	realizirano u 2013., digitalizirao Point d.o.o.Varaždin; realizirano u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom koja je vlasnik novina i koja se usuglasila s objavljivanjem na mrežnim stranicama.
<i>L'Istria</i> (Poreč – Parenzo, 1882.- 1882., 1897.- 1898., 1902.-1903.)	Tjednik na talijanskom jeziku	1.335 stranica	realizirano 2012., digitalizirao Point d.o.o iz Varaždina u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom koja je vlasnik novina i koja se usuglasila s

			objavljivanjem na mrežnim stranicama.
<i>La Provincia</i> (1867.-1894.)	Dvotjednik na talijanskom jeziku	5.516 stranica	realizirano 2011., Point d.o.o. Varaždin
<i>Il popolano dell'Istria</i> (1850.-1851.)	Dnevne novine na talijanskom jeziku	390 stranica	realizirano 2011., Point d.o.o. Varaždin
<i>La Fiamma</i> (1911.-1912.)	Tjednik na talijanskom jeziku	390 stranica	realizirano 2012., Point d.o.o. u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom
<i>Südösterreichische Nachrichten</i> (1910.)	Na njemačkom jeziku	84 stranica	realizirano u 2013., digitalizirao Point d.o.o. Varaždin realizirano u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom
<i>L'eco dell'Adriatico</i> (1906.-1907.)	Dnevne novine na talijanskom jeziku	422 stranica	realizirano 2012., Point d.o.o. u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom koja je vlasnik novina i koja se usuglasila s objavljivanjem na mrežnim stranicama.
<i>Slavenska misao</i> (Trst – Trieste, 1903.-1908.)	Dvotjednik na hrvatskom jeziku	2.356 stranica	digitalizirano 2014., Point d.o.o. u suradnji s Austrijskom nacionalnom knjižnicom koja je vlasnik novina i koja se usuglasila s objavljivanjem na mrežnim stranicama.

U online katalogu uz kataloški zapis dodana je poveznica na digitalizirane novine (sljedi primjer)¹²⁴:

Identifikatori: ISSN 1846-2014

¹²⁴ Dobrić, B. Projekt Istarske novine online: (INO) Sveučilišne knjižnice u Puli. Zagreb. // Drugi festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 2012. Dostupno na: <http://www.ino.com.hr/index.html> (30.10.2015.)

Naslov: Naša sloga : poučni, gospodarski i politični list / [odgovorni urednik A. Karabaić]

Brojčani podaci: God.1, br.1(junij 1870)-god.46,br.21(25.maja 1915).

Impresum: Trst : A. Karabaić, 1870.-1915. (Trst : Lloyd Austr.)

Materijalni opis: 30 cm

Napomene: Dvotjednik. - Tjedno, od god.34,br.1(1903)-god.46[!],br.21(1915). - Polutjedno, od god.31,br.12(1900)-god.33,br.(1902). - Tjedno, od god.15, br.1(1884)-god.31, br.11(1900).;

Reproducirano: [Naša sloga \[Mikrooblik\]](#) UDK: [908\(497.5-3 Istra\) 32](#)

Internet: http://www.ino.com.hr/nasa_sloga.html

5.5. Rješavanje autorskopavnog pitanja

Prilikom planiranja projekta, razmišljalo se i o mogućim i potencijalnim korisnicima, uz već postojeće potrebe pulskih studenata i istarskih istraživača. Razmišljalo se o povijesničarima i stručnjacima srodne struke (kulturolozi i politolozi) koji bi mogli koristiti građu za istraživanja vezana za Pulu i Istru u razdoblju od 19. do prve polovice 20. stoljeća; o knjižnicama i drugim javnim ustanovama (sveučilištima, školama, muzejima i arhivima) radi dostupnosti „idealnog“ primjerka novina; o drugim korisnicima širom svijeta koji bi željeli bilo koje informacije o Puli i Istri u navedenom povijesnom periodu. Rezultat projekta omogućuje uvid u potpuna izdanja novina na triju jezika (hrvatskom, talijanskom i njemačkom jeziku) na brz i jednostavan način i predstavlja tiskanu kulturnu baštinu tog zavičaja.¹²⁵

U INO projektu, budući da su novine starije od 70 godina, tretirane su kao nezaštićena građa, osim novina *Polaer Tagblatt*, tretiranih Ugovorom o suradnji s obitelji Krmpotić, pravnim sljednikom autorskih prava. Sveučilišna knjižnica je zbog popunjavanja zbirke s građom koja nije u njezinom posjedovanju a čuva se u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici (Österreichische Nationalbibliothek)¹²⁶, kontaktirala knjižnicu te ponudila besplatnu digitalizaciju i besplatno korištenje digitalizirane građe putem ugovora o suradnji (**Prilog 1.**). Istim smjerom krenula je i Austrijska nacionalna knjižnica, tj. digitalizacijom zavičajne zbirke s projektom ANNO¹²⁷.

¹²⁵ Dobrić, B. Projekt Istarske novine online: (INO) Sveučilišne knjižnice u Puli. Zagreb. // Drugi festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 2012. Dostupno na: <http://www.ino.com.hr/index.html> (30.10.2015.)

¹²⁶ Österreichische Nationalbibliothek. Dostupno na: <http://www.onb.ac.at/index.php> (31.10.2015.)

¹²⁷ ANNO. AustriaN Newspapers Online. Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften online. Dostupno na: <http://anno.onb.ac.at/> (31.10.2015.)

Sveučilišna knjižnica namjerava stupiti u kontakt i s Gradskom knjižnicom Atilio *Hortis* iz Trsta (*Biblioteca civica Attilio Hortis di Trieste*)¹²⁸ radi upotpunjavanja nekoliko godišta novina i časopisa, također ugovorom o suradnji.

Što se tiče autorskog prava na mreži, tj. mrežnoj stranici gdje se objavljuje digitalizirana građa (..), web stranica je dokument na mreži u obliku u kojem se pojavljuje na zaslonu korisničkog računala. Svako web mjesto sastoji se od jedne do neograničenog broja web stranica, koje su obično organizirane hijerarhijski u obliku stabla.“¹²⁹

Zaključuje se da je povezivanje kao oblik umrežavanja sadržaja i distribucije informacija tek djelomice uređeno zakonima pojedinih zemalja. Za povezivanje nije potrebno tražiti suglasnost, ali je važno na web stranici posve jasno oblikovati poveznicu.

Planira se da se INO nadopunjava svake godine novim naslovima novina, što će doprinijeti predstavljanju tiskane kulturne baštine koja se čuva u Knjižnici najširoj javnosti. Time Knjižnica korištenjem novih informatičkih tehnologija uključuje se u predstavljanje hrvatske i kulturne baštine i povijesne europske kulturne baštine koja je nastala na području Istre.

¹²⁸ Biblioteca civica *Attilio Hortis* di Trieste. Dostupno na: <http://www.bibliotecacivicahortis.it/> (31.10.2015.)

¹²⁹ Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naknada, 2009. Str. 111. Dostupno na: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (26.10.2015.)

6. Zaključak

Digitalizirana zavičajna građa širi lokalne granice i sadržaj zavičajne zbirke postaje zanimljiv široj javnosti. Ona nudi mogućnost zajedničkog kreiranja i stvaranja opsežnog arhiva zavičajne građe iskoristivog u različite svrhe. Dubljom analizom postojećeg stanja u hrvatskim zavičajnim zbirkama prikupilo bi se više dokaza u prilog takvom stajalištu. Držimo da u tom smislu ovaj rad može poslužiti kao polazište za daljnja razmišljanja i olakšati pristupno razumijevanje onima koji tek ulaze u ovo područje.

Knjižnice već dugi niz godina aktivno sudjeluju u procesu implementacije promjena i uvođenja novonastalih društvenih okolnosti.

Opsežna zavičajna zbirka *Histrical* Sveučilišne knjižnice u Puli sadrži multikulturalnu sliku Istre od 1870. do 1939. godine na talijanskom, njemačkom i hrvatskom jeziku. Digitaliziranje starih istarskih novina predstavlja novi način zaštite i pohrane ove vrijedne i značajne građe te omogućava svim potencijalnim korisnicima da putem Interneta upoznaju kulturno-povijesnu scenu te regije. Pomoću suradnje s drugim knjižnicama, u ovom slučaju s Austrijskom nacionalnom knjižnicom, zavičajna zbirka proširila je svoj digitalni fond te stvorila virtualnu čitaonicu povijesnih glasila koja su izlazila u Istri. Projekt digitalizacije starih istarskih novina (INO projekt) predstavljala digitalnu zbirku s ciljem očuvanja izvornika i njegove promocije široj javnosti. To Sveučilišnoj knjižnici u Puli daje novu ulogu - ulogu elektroničkog izdavača i u tome ona s tim projektom ne zaostaje za knjižnicama u svijetu.

7. Literatura

1. ANNO. AustriaN Newspapers Online. Historische österreichische Zeitungen und Zeitschriften online. Dostupno na: <http://anno.onb.ac.at/> (31.10.2015.)
2. Barbarić A. Razvoj hrvatskog katalognog nazivlja kroz prijevode ISBD-a s naglaskom na rješenjima iz objedinjenog izdanja. // AKM časopis 18(2015). str- 350-360. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/akm/search/titles?searchPage=2> (03.12.2015.)
3. Barbarić, A., Pingac, S. ISBD(CR): prerađeno izdanje ISBD(S)-a: ISBD(CR):revised edition od ISBD(S). // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 1-2(2004). str. 1-15. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/86> (25.10.2015.)
4. Biblioteca civica *Attilio Hortis* di Trieste. Dostupno na: <http://www.bibliotecacivicahortis.it/> (31.10.2015.)
5. Bužleta, N. Tiskarstvo i nakladništvo u Istri: 1859.-1941. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 48, 3-4(2005). str. 208-232. Dostupno na: [http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48\(2005\),br.3-4.](http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/171/vbh/God.48(2005),br.3-4.) (31.10.2015.)
6. Council of Europe / EBLIDA. Guidelines for library legislation in Europe (2000.). Dostupno na: [https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book\(2000\)1_EN.pdf](https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/resources/DECS_CULT_POL_book(2000)1_EN.pdf) (21.10.2015.)
7. Dobrić, B. Digitalizacija i predstavljanje starih istarskih novina na mreži: Pilot projekt Istarske novine online Sveučilišne knjižnice u Puli. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 51, 1-4(2009). str. 53-63. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=127520 (29.10.2015.)
8. Dobrić, B. Projekt Istarske novine online: (INO) Sveučilišne knjižnice u Puli. Zagreb. // Drugi festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 2012. Dostupno na: <http://www.ino.com.hr/index.html> (30.10.2015.)
9. Dobrić, B. Istarske novine online. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html> (29.10.2015.)

10. Dobrić, B. INO (Istarske novine online): Naša sloga (Trst, Pula, 1870.1915.): Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/nasa_sloga2.html (03.11.2015.)
11. Dobrić, B. INO (Istarske novine online): Corriere istriano (1934.-1938.): Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/corriere_istriano2.html (03.11.2015.)
12. Dobrić, B. INO (Istarske novine online): Polaer Tagblatt: Pula, 2008. Dostupno na: http://www.ino.com.hr/polaer_tagblatt2.html (03.11.2015.)
13. Dobrić, B. Kultura čitanja i nacionalni pokreti : čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Pula : C.A.S.H., 2003.
14. Filipović, I., Martek, A. Posjet Austrijskoj nacionalnoj knjižnici, Odjelu digitalnih usluga (Portal digitaliziranog povijesnog austrijskog prava – ALEX), Beč, Austrija. //Arhivski vjesnik 53(2010). str. 350-355. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=93718 (13.11.2015.)
15. Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2009. Dostupno na: <http://core.ac.uk/download/pdf/11890907.pdf> (26.10.2015.)
16. IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin ; [s engleskog prevela Irena Kranjec]. 2. hrvatsko izd. [prema 2. izmijenjenom izd. izvornika]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011.
17. IFLA-ine smjernice za narodne knjižnice / uredile Christie Koontz i Barbara Gubbin; [s engleskog prevela Irena Kranjec; stručna redakcija prijevoda Aleksandra Horvat]. 2. hrvatsko izd. (prema 2. izmijenjenom izd. izvornika). Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2011. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/106> (1.12.2015.)
18. ISSN ured za Hrvatsku. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/issn/> (31.10.2015.)
19. ISBD: Međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić; stručna redakcija prijevoda Mirna Willer]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

20. Knjižnice Istarske županije : vodič / glavni urednik Bruno Dobrić; [prijevod sažetka na talijanski jezik Liana Diković]. Pula : Društvo bibliotekara Istre, 2010.
21. Mušnjak, T. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom / sastavili i uredili Edward P. Adcock s Marie-Thérèsom Varlamoff i Virginijom Kremp. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo 2003. Dostupno na:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11192 (30.10.2015)
22. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Stare hrvatske novine: portal digitaliziranih novina, 2009. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/AboutProject.aspx> (11.11.2015.)
23. Österreichische Nationalbibliothek. ANNO: AustriaN Newspapers Online, 2011. Dostupno na: <http://anno.onb.ac.at/> (11.11.2015.)
24. Pigac Ljubi S., Zajec J. Tiskane serijske publikacije i druga neomeđena građa : priručnik za katalogizaciju u bibliografskom formatu MARC 21. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011. Dostupno na: http://www.nsk.hr/wp-content/uploads/2012/02/tiskane-serijske-publikacije_final_zadnja.pdf (3.12.2015.)
25. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). Dostupno na: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/288524.html> (30.10.2015.)
26. Preporuke za ustroj zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama i drugim knjižnicama (ustanovama) koje prikupljaju knjižničnu zavičajnu građu. // Komisija za zavičajne zbirke Hrvatskoga knjižničarskog društva, 2009. Dostupno na:
<http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/Preporuke.pdf> (23.10.2015.)
27. Radovčić, M., Barbarić, A. ISBD: od prošlosti k budućnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 4(2013). str. 203-226. Dostupno na: <http://hkdrustvo.hr/vbh/broj/111> (30. 11. 2015.)
28. Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009.
29. Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. // Ministarstvo kulture, 2011. Dostupno na:
http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (06.11.2015.)

30. Stipanov, J. Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj : od početka do današnjih dana. Zagreb : Školska knjiga, 2015.
31. Šetić, N., Manin, M. Od sredine XIX. st. do raspada Austro-Ugarske. // Istrapedia. Dostupno na: <http://www.istrapedia.hr/hrv/706/povijest-povijest-istre-od-prapovijesti-do-1918-g/istra-a-z/> (06.11.2015.)
32. The British Library. The British Newspaper Archive. Dostupno na: <http://www.britishnewspaperarchive.co.uk/> (11.11.2015.)
33. Tošić-Grlač, S. Uloga zavičajne zbirke u promociji lokalne zajednice. // Hrvatski znanstveno stručni skup o menadžmentu u turizmu i sportu : zbornik radova / uredila Nevenka Breslauer. Čakovec : Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2010. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=83704 (21.10.2015.)
34. Tošić-Grlač, S., Hebrang Grgić, I. Zavičajne zbirke u hrvatskim narodnim knjižnicama. // Zavičajne zbirke u narodnim knjižnicama : zbornik radova / 7. savjetovanje za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. / uredila Jelica Leščić. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2011. str. 51-64.
35. Zakon o autorskom pravu i srednim pravima. // Narodne novine 163(2003). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/106/Zakon-o-autorskom-pravu-i-srodnim-pravima> (30.11.2015.)
36. Zakon o knjižnicama. // Narodne novine 105(1997), 5(1998), 104(2000), 69(2009). Dostupno na: <http://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEnicama> (30.11.2015.)
37. Zavičajna zbirka *Histrical*. Sveučilišna knjižnica u Puli, 2015. Dostupno na: <http://www.escape.hr/skpu/index.php?histrical> (31.10.2015.)

8. Prilozi

Prilog 1. (Ugovor o suradnji sklopljen između Sveučilišne knjižnice u Puli i Austrijske nacionalne knjižnice, 4 stranice)

[Kontakt-osobe za ovaj Ugovor :

Sveučilišna knjižnica u Puli (Universitätsbibliothek in Pula):
Mag. Bruno Dobrić, bibliotekar
52100 Pula, Herkulov prolaz 1
Hrvatska
Mail: bdobric@unipu.hr

Österreichische Nationalbibliothek (Austrijska nacionalna biblioteka):
Mag. Christa Müller
Abteilung Digitale Services
Josefsplatz 1, A-1015 Wien
Tel. +431 53410-376
mail: christa.mueller@onb.ac.at

UGOVOR

Österreichische Nationalbibliothek (Austrijska nacionalna knjižnica), znanstvena ustanova s pravom javnosti, Josefsplatz 1, A-1015 Wien, zastupana po glavnoj ravnateljici dr. Johanni Rachinger, (u daljnjem test ÖNB),

i

Sveučilišna knjižnica u Puli (Universitätsbibliothek in Pula), 52100 Pula, Herkulov prolaz 1, Hrvatska, zastupana po gospođi Tijani Barbić Domazet, voditeljici Sveučilišne knjižnice, (u daljnjem tekstu SKP)

sklapaju slijedeći Ugovor čija prava i obveze vrijede i za pravne nasljednike obaju ugovornih strana:

Preambula

- (1) ÖNB je inicijator i voditelj projekta ANNO – AustriaN Newspapers Online (u daljnjem tekstu „Projekt“). Sadržaj projekta je digitalizacija austrijskih novina i časopisa od povijesnog i duhovnohistorijskog značaja te pohranjivanje i stavljanje tih podataka na raspolaganje za korištenje u svrhu istraživanja i znanosti.
- (2) U ostvarivanju tog projekta ÖNB surađuje s pojedinim partnerima koji promiču i podupiru ciljeve projekta ustupanjem građe koja će se digitalizirati te preuzimanjem troškova za skeniranje.
- (3) U prvoj fazi projekta će se digitalni podaci fundusa čuvati pohranjeni i biti na raspolaganju na serveru ÖNB na početnoj web stranici s naznakom datuma pojavljivanja na internetu. U drugoj pak fazi ÖNB planira unošenja cjelokupnog teksta fundusa u računalo te uz pomoć modernih metoda preuzimanja i objava podataka na slobodno raspolaganje.

(Ugovor o suradnji sklopljen između Sveučilišne knjižnice u Puli i Austrijske nacionalne knjižnice)

Članak 1

Predmet i trajanje Ugovora

- (1) Predmet ovog Ugovora je suradnja između ÖNB i SKP u okviru projekta. Ugovor se sklapa na neodređeno vrijeme.
- (2) U okviru ove suradnje
 - a) SKP stavlja na raspolaganje ÖNB slijedeću digitaliziranu građu:

1. L'Istria. Giornale settimanale, Parenzo, 1897-1899, 1902-1903

Sig. 104396-D Neu Mag, MF 6847

2. Il Proletario, Giornale socialista. Pola 1900-1901, 1904, 1905-1907

Sig.: 448.423-F Neu Mag

1900-1901 (1.5.1900 – 16.2.1901.)

Sig.: 422 571-F Neu Per

1902-1904 (16.3.1901. – 1902; 1904-1905)

- od 1905 pod naslovom: La Terra d'Istria – Sig. 445673-B Neu Per

3. Pola, Pola 1883-1885 Sig.: 104543-D Neu Mag

4. Südösterreichische Nachrichten, Pola, 1910. Sig.: 470981-D Neu Per

b) ÖNB - pod uvjetom da je to pravno dopustivo - pohranjuje, čuva i stavlja na raspolaganje skenirane podatke na jednom serveru ÖNB na internetu, na web-adresi projekta.

(3) Koordinacija surađujućih strana po pitanju sadržaja, termina i svega ostalog što se tiče projekta je dužnost i obveza kontakt-osoba koje su navedene u zaglavlju Ugovora odnosno njihovi predstavnici.

Članak 2

Dužnosti od strane ÖNB

- (1) ÖNB je voditelj projekta. Ona preuzima koordinaciju projekta i projektnu dokumentaciju uključujući i brigu za čuvanje zadanih rokova, određivanje sastanaka za predstavnike surađujućih strana kao i brigu za pisanje zapisnika sa dotičnih sastanaka.
- (2) ÖNB organizira i vodi arhiviranje digitalnih podataka te stavlja na raspolaganje na internet digitalne podatke preko web-sučelja koje je sama razvila.

Članak 3

Dužnosti od strane SKP

- (1) U okviru predmetne suradnje SKP stavlja na raspolaganje ÖNB digitalne podatke koji su spomenuti u čl. 1, st. 2 ovog Ugovora.
- (2) Ovime SKP izjavljuje da se slaže i da pristaje da svi digitalni podaci koje je digitalizirala na osnovu svog fondusa i koje je stavila na raspolaganje ÖNB budu neograničeno dostupni partnerima projekta ÖNB i Parlamentarnoj biblioteci te da ih oni mogu besplatno koristiti neovisno o vremenu trajanja ovog Ugovora i neovisno od toga u kojoj formi je pohranjen taj fondus (primjerice skenovi, OCR-očitano) pa čak ako je za taj fondus predviđen ograničeni pristup.
- (3) U okviru predmetne suradnje SKP stavlja na raspolaganje ÖNB-u digitalne podatke koji su spomenuti u čl. 1, st. 2 ovog Ugovora.
Ovime SKP izjavljuje da se slaže i da pristaje da svi digitalni podaci koje je digitalizirala na osnovu svog fondusa i koje je stavila na raspolaganje ÖNB-u budu neograničeno dostupni partnerima projekta ÖNB i Parlamentarnoj biblioteci te da ih oni mogu besplatno koristiti neovisno o vremenu trajanja ovog Ugovora i neovisno od

(Ugovor o suradnji sklopljen između Sveučilišne knjižnice u Puli i Austrijske nacionalne knjižnice)

toga u kojoj formi je pohranjen taj fundus (primjerice skenovi, OCR-očitano), i neovisno od toga je li za tu građu predviđen ograničeni pristup.

Članak 4

Troškovi

- (1) Bez obzira na troškove skeiranja koje snosi SKP, ÖNB preuzima u principu sve troškove koji su u vezi s predmetnom suradnjom i ostvarenjem ciljeva projekta. Troškove koje snosi ÖNB su posebno troškovi koji se tiču stavljanja na raspolaganje pohranjenih digitalnih podataka na server ÖNB, potrebni troškovi za infrastrukturu kao i troškovi održavanja te troškovi migracija.
- (2) A troškove suradnje kao i troškove koordinacije koji nastanu u okviru suradnje treba platiti svaka ugovorna strana za sebe.

Članak 5

Prihodi

- (1) Cilj projekta je staviti na raspolaganje javnosti digitalizirani fundus u svrhu istraživanja i znanosti. Sadržaj projekta i sam projekt nije zamišljen kao izvor prihoda. Međutim, ÖNB u načelu ne isključuje komercijalno iskorištavanje rezultata projekta.

Članak 6

Vlasništvo

- (1) ÖNB dobiva od SKP komplet skenova na CD-ROM-u koji su proizvedeni od fundusa u okviru suradnje koja je predmet ovog ugovora. S preuzimanjem tih skenova ÖNB stječe isključivo vlasništvo nad tim kompletom skenova i nad svim s time povezanim pravima.

Članak 7

Kriteriji i norme brižljivosti i savjesnosti te odgovornost

- (1) ÖNB će pohraniti digitalne podatke i staviti te podatke na raspolaganje na internet pridržavajući pri tom kriterije i norme najviše brižljivosti, savjesnosti, pouzdanosti i raspoloživosti.
- (2) Iz tehničkih razloga nije moguće jamčiti da će pohranjeni digitalni podaci moći biti neprekidno dostupni internetu. Isto tako ÖNB ne može jamčiti da će se pohranjeni podaci moći sačuvati u svim okolnostima.
- (3) Glede raspoloživosti digitalnih podataka na internetu ÖNB jamči u principu onim jamstvima koje važe u njihovoj u njihovoj ustanovi.
- (4) Glede pohranjivanja digitalnih podataka ÖNB jamči istim kriterijima i normama brižljivosti i savjesnosti koje imaju prema vlastitim katalozima, uključujući sigurnosne kopije i eventualno potrebne dodatne sigurnosne mjere u očuvanju i dodatnom pohranjivanju podataka.
- (5) ÖNB isključuje svaku odgovornost za eventualne probleme čiji su uzroci u mrežama trećih. Zbog više sile, štrajkova, ograničenja rada drugih mrežnih operatera ili zbog radova popravaka ili održavanja može doći do ograničavanja ili prekida. Za takve ispade i ishode ne odgovara ÖNB.
- (6) ÖNB ukazuje na to da kod firewall-sistema nije dana ni apsolutna sigurnost a niti potpuna djelotvornost. Stoga ÖNB isključuje odgovornost za eventualne štete koje bi nastale tako da se prodru ili zaobiđu instalirani, radno spremni i preispitani firewall-sistemi ili su van funkcije, ukoliko to nije hotimično ili nemarno skrivila ÖNB.

(Ugovor o suradnji sklopljen između Sveučilišne knjižnice u Puli i Austrijske nacionalne knjižnice)

- (7) Za ispađe koji bi se desili u vrijeme potrebnih radova na održavanju i na popravcima ne mogu se postavljati zahtjevi prema ÖNB ukoliko to nije njezina krivnja. ÖNB ne snosi odgovornost u slučaju male nemarnosti i nehaja.

Članak 8 **Kraj Ugovora**

- (1) Ovom se Ugovoru može otkazati, bez navođenja i obrazlaganja razloga, jednostavnom izjavom u pisanom obliku s otkaznim rokom od tri mjeseca po primitku izjave od strane primaoca.
- (2) Ukoliko se može raspoznati da će propasti predmetna suradnja ili sam projekt, onda svaka ugovorna strana ima pravo raskinuti Ugovor izjavom u pisanom obliku uz obrazloženje, pri čemu otkaz ima trenutačan učinak.
- (3) Već izvršeni ugovorni poslovi ili uplate od strane jedne od ugovorenih stranaka do trenutka otkaza Ugovoru ostaju netaknuti. Isključena su sva eventualna potraživanja i povrat radova ili novca. A nakon završetka trajanja Ugovora se prema mogućnostima trebaju obaviti još oni radovi koji su u razmjenskom odnosu.
- (4) Ovim ugovorom nije dogovoreno da se po završetku trajanja ovog Ugovora od strane ÖNB i dalje odvija projekt stavljanja na raspolaganje pohranjenih digitalnih podataka na internetu. No, ÖNB ima pravo da prema svojoj prosudbi i poslije isteka roka važenja ovog Ugovora drži javno na raspolaganje pohranjene digitalne podatke na internetu u bilo kojoj formi, svakako i u ograničenom pristupu ili u pristupu uz nadoknadu u skladu s čl. 7 i 8.

Članak 9 **Završne odredbe**

- (1) Promjene i dopune ovom Ugovoru moraju se zbog učinkovitosti sačiniti u pisanom obliku. Ne postoje drugi usmeni dogovori.
- (2) Ukoliko jedna ili više odredbi iz ovog Ugovora su ili postanu nepravovaljane, to neće presuditi valjanost ostalih odredbi ovog Ugovora. Nepravovaljane odredbe se imaju zamijeniti novim odredbama koje će svojim sadržajem odgovarati svrsi Ugovora.
- (3) Za sve sporove koji bi eventualno proizašli iz ovog Ugovora ugovorne strane suglasno utvrđuju nadležnost stvarno nadležnog suda za Wien-Innere Stadt. Primjenjuje se austrijsko pravo. Mjesto ispunjenja je Wien.
- (4) Ugovorne strane imaju potpisati dva istovjetna i jednakovažeća primjerka. Svaka ugovorna strana dobiva po jedan primjerak.

Za: Österreichische Nationalbibliothek:

Dr. Johanna Rachinger
glavna ravnateljica

Wien, dne

Za SKP:

Mr. Tijana Barbić Domazet,
voditeljica Sveučilišne knjižnice

Pula, dne

Pečat:

Prilog 2. Dispozicija Zavičajne zbirke *Histrica* u Sveučilišnoj knjižnici u Puli (dvije stranice)

Slika 1. (dio novinskog fonda Zavičajne zbirke *Histrica*, smješten i pohranjen u Sveučilišnoj knjižnici u Puli)

Slika 2. (dio novinskog fonda Zavičajne zbirke *Histrice*, smješten i pohranjen u Sveučilišnoj knjižnici u Puli)

DIGITALIZACIJA PERIODIČKIH PUBLIKACIJA U CILJU OČUVANJA KULTURNOG BLAGA: „ISTARSKE NOVINE ONLINE / ISTRIAN NEWSPAPERS ONLINE“

Sažetak

Zavičajna zbirka predstavlja povijest, kulturu, političku i građansku sliku naroda tijekom određenog razdoblja. Specifičnost Istre nastaje raznim izmjenjivanjima vlasti i različitim jezičnim kontekstom. Od Gutenbergovog izuma pa na dalje stvarala se potreba širenja informacija koja traje sve do danas, iako se danas koriste različiti formati i mediji, od papirnatih do elektroničkih. Knjižnice kao središte kulture, informacije i medijske sfere, osim knjižnične građe, prikupljaju, čuvaju i obrađuju zavičajne zbirke a najviše brinu o njihovoj zaštiti i pohrani.

Evolucijom digitalnih medija i novih načina širenja informacija nastala je potreba za digitalizacijom zbirke, tako i zavičajnih, ne samo radi očuvanja od vremenskih utjecaja na građu i zaštite od manipuliranja, nego i zbog promocije te iste radi revitalizacije same zbirke. Projekt Sveučilišne knjižnice u Puli pod nazivom *Istarske novine online* (INO projekt) predstavlja novu metodu promocije, zaštite i digitaliziranja starih istraskih novina koje su izlazile u vrlo kaotičnom periodu za Istru, u kojoj su se izmjenjivale ne samo vlasti nego i jezični kodeksi. Valja naglasiti da se projekt proširuje i na časopise i školske godišnjake, koje će sigurno zainteresirati ne samo istraživače i povijesničare, nego i širu javnost, kao što su i ostale svijetske knjižnice učinile nekoliko godina unazat, s istim ciljem: zaštititi i prezentirati svojim korisnicima bogatstvo koju skrivaju u vlastitim spremištima a ogledalo su prošlosti zavičaja i naših prethodnika.

Ključni pojmovi: zavičajna zbirka *Histrical*, zavičajna građa, digitalizacija starih istraskih novina, INO projekt Sveučilišne knjižnice u Puli, *Naša sloga*, *Corriere istriano*, *Poaler Tagblatt*.

THE DIGITALIZATION OF PERIODICAL PUBLICATIONS IN ORDER TO PRESERVE CULTURAL TREASURES: „ISTARSKE NOVINE ONLINE / ISTRIAN NEWSPAPERS ONLINE“

Summary

Local history collections provide us with a historical, cultural, political and demographic overview of a group of people during a certain period in time. The specific features of Istria were created through the frequent changes in government and linguistic context that it experienced. Ever since Gutenberg's invention of the printing press all the way to present day, the need for disseminating information has been growing and developing, though today we use different media – whether printed or electronic. As the centres of the spheres of culture, information and the media, libraries, in addition to their collections of books, also collect, safeguard and process local history collections, while bestowing particular attention on their protection and storage. With the evolution of digital media and new ways of disseminating information, the need has arisen for digitalising all collections, and thus also those pertaining to local history – not merely to protect the materials contained within from the adverse effects of the elements or from manipulation, but also to revitalise the collections themselves and promote them. The project of the University Library in Pula titled *Istrian Newspapers Online (The INO Project)* presents a new method of promoting, protecting and digitalising old Istrian newspapers that were published during an exceptionally tumultuous period in Istria's history – one marked not only by frequent changes in government, but also in linguistic codes. It ought to be stressed that the project is also developing to include magazines and school yearbooks, which is bound to evoke the interest of not only researchers and historians, but also the public at large. Recently, many libraries around the world have done likewise, and towards the same aim: both to protect the treasures that they have been safekeeping and to present them to users, as they reflect the past of our region and the past of our ancestors.

Key words: local history collection *Histrica*, local material, digitalization of old Istrian newspapers, the INO project of University Library in Pula, *Naša sloga*, *Corriere istriano*, *Poaler Tagblatt*.

KRATKI ŽIVOTOPIS

Adriana Ive rođena je 14. listopada 1986. godine u Puli, s prebivalištem u Rovinju. Završila je Talijansku osnovnu školu „Bernardo Benussi“ i Talijansku srednju školu – Scuola media superiore italiana Rovinj – Rovigno, opći gimnazijski smjer. Magistrirala je talijanski jezik i književnost 2011. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, a u listopadu 2013. upisala je Izvanredni studij bibliotekarstva pri Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2012. zaposlena je u Talijanskoj srednjoj školi – Scuola media superiore italiana Rovinj – Rovigno na radnom mjestu školske knjižničarke na pola radnog vremena.